

MEVLÂNÂ'NIN MESNEVÎSİ'NDE YER ALAN FIKRALARIN TÜRKÇE EĞİTİMİNDE KULLANILMASI

Öğr. Gör. Yasemin BAKİ* - Yrd. Doç. Dr. Neslihan KARAKUŞ**

Öz

Fıkralar, geçmiş ile gelecek arasında köprü vazifesi görerek toplumun deneyim ve tecrübelerini gelecek nesillere aktaran sözlü kültür elçileridir. Halk edebiyatı ürünlerinden olan fıkralar toplumun sosyal, kültürel ve geleneksel yaşantısı hakkında bilgi vererek milletin kendine özgü niteliklerinin tanınmasını ve toplumun kültürel kodlarının korunmasını sağlar. Zengin bir birikimine sahip olan kültürümüzün seçkin örneklerinden olan fıkralar edebi zevk kazandırmanın yanında mesajı sezdirmeden verme, özlü anlatımı ile sonuca hızlıca ulaşma, okuyan ve dinleyeni eğlendirerek düşünmeye sevk etme gibi özellikleri ile de eğitsel olarak da önemli işlevlere sahiptir.

Türkçe dersi, temel kaynakları olan edebî metinler vasıtası ile geçmişin kültürel birikimini gelecek nesillere aktarmayı amaçlayan bir kültür ve beceri dersidir. Fıkralar sahip olduğu niteliklerle Türkçe dersinde amaçlanan hedeflere ulaşmada eğitim-öğretim sürecini hayatla ilişkilendirerek öğrencilere yaşama dair zengin örnekler sunar. Bu çalışmada fıkraların bu özelliklerinden yola çıkarak fıkra türünün Türk edebiyatındaki ve Türkçe eğitimindeki önemine dikkat çekilmiş, ardından Türk kültür ve edebiyatının mihenk taşlarından olan Mevlânâ'nın baş eseri olan Mesnevî de yer alan fıkraların tespiti yapılmış ve bu fıkraların Türkçe eğitiminde kaynak metin olarak kullanılabilirliği üzerinde durulmuştur. Çalışmada; tarama araştırması yöntemiyle literatür taraması yapılmış ve Mesnevî'de yer alan fıkralar tespit edilmiştir. Sonuç olarak; Mesnevî'de toplam yirmi

* Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, yasemin.baki@erdogan.edu.tr

** Yıldız Teknik Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, neslihankarakush@gmail.com.tr

bir fıkra belirlenmiş ve bu fıkraların Türkçe eğitiminde kullanılması gerektiği görüşüne varılmıştır.

Anahtar kelimeler: Mevlânâ, Mesnevî, Fıkra, Türkçe Eğitimi, Kaynak Metin.

Abstract

Mawlânâ's Mathnawi Jokes in the use of Turkish Education

Jokes, acts as a bridge between the past and the future of society oral culture ambassadors for transmitting to future generations of experience and expertise. So that the products of folk literature, jokes, social, cultural and traditional life of the nation by providing information about the cultural codes of society, the protection of its own and provides recognition of their qualifications. With an accumulation of the rich literary culture jokes to enjoy fine example to enable a message to stalking, concise, quickly achieving results through lectures, reading and thinking about entertaining listeners with features such as referral has important functions as well as educational.

Turkish lessons, the main sources of the past by means of literary texts aimed at informing future generations a culture and skills of cultural background in the course. Jokes in achieving its intended objectives Turkish lesson qualifications in relation to life and the process of education and training offers a great selection of students for life. In this study, considering the characteristics of jokes of this clause drawn attention to the importance of its kind in Turkish literature and Turkish education, then the head of Turkish culture and literature, which is the work of the cornerstones of Mevlânâ's Mathnawi, which made the determination of the jokes and in jokes Turkish education focused on the availability of the source text. In this study, the scanning method of research literature and the jokes have been identified Mathnawi. As a result, a total of twenty-one jokes Mathnawi determined and concluded that these jokes should be used in Turkish education.

Key words: Jokes, The Tradition of Oral Culture, Source Texts, Turkish Education.

1. Giriş

1.1. Fıkranın Tanımı

Fıkra türü sözlü edebiyatın kısa, özlü, nükteli ve güldürücü türüdür.¹ XII. yüzyılda Divânü Lûgâti't-Türk'te fıkra "küğ" kelimesiyle ifade edilirken daha sonraki yıllarda "hikâye, kıssa, nükte, mizah, lâtife, nekre, ironi satir, humor" kelimeleriyle karşılanmıştır.² Bu bağlamda ele alacağımız "nükte" ince manalarla örtülü yarı şaka yarı ciddi sözlerin kazandığı ge-

¹ Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, s. 566, Ankara 1998.

² Abdurrahman Güzel-Ali Torun, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Akçağ Yayınları, s. 423, Ankara 2008.

nel tanımdır. Nüktede amaç gülme değil gülerken düşündürmedir.³ Diğer bir kavram olan “latife” kelime anlamı olarak “hoş bir anlatımla dinleyeni o atmosferin içine sokabilen tahkiyeli tür”⁴, “nekre” ise “hoşa giden gülünç, tuhaf, ince bir alay taşıyan sözler söylemek, hikâyeler anlatmak” anlamına gelir.⁵ “İroni”, “anlatılmak istenenin aksini söyleyerek alay etme”, “satir”, “hüküm verirken var olan kini gösteren, birine ya da bir şeye karşı alay etmek suretiyle hücum”, ‘humor’ ise “fizikî, kültürel ve psikolojik yönleriyle karmaşık bir varlık olan insanın sosyal ilişkilerinde yüklenildiği fonksiyonla önem kazanmak” anlamlarına gelmektedir.⁶

Yapısında pek çok kavramı barındıran fıkralar; sözlü edebiyat ürünlerinden olmakla birlikte kendine özgü kompozisyonu, kelime seçimi ve tasvir yapısına sahiptir. *Gülmecenin Dilleri* adlı kitabında Ünsal Özünlü, fıkraları üçe ayırır ve bu ayırmada birinci çeşitte metnin içeriği, ikinci çeşitte yalnızca kaynak dile ilişkin dilbilimsel özellikler, üçüncü çeşitte kültürel özellikleri dikkate alır.⁷

Fıkraların yapısal özellikleri arasında şekli bir kalıplaşma söz konusu olmadığını da söyleyebiliriz. Çünkü fıkralar genellikle bir konuşma sırasında anlatılan konuya açıklık getirmek ve konuya dikkat çekmek amacıyla söylenir.⁸ Bu nedenle kendine has bir yapıya sahip olan fıkralar gerek özellikleri gerekse yüklendiği işlevleri itibarıyla var olduğu toplumla sıkı bir ilişki içerisinde. Çünkü fıkraların merkezinde toplum ve insan yer almaktadır. Fıkranın gerçek hayatla olan bağı ona sürekli bir hareket kazandırmakta ve gerekli olduğu durumlarda yeniden üretilmektedir.⁹ Bu türün değişime açık yapısı yenilikçi durumlarda metnin yeniden oluşturulmasını sağlamaktadır.¹⁰

Başlangıçta ferdi bir karaktere sahipken zamanla anonim bir şekle dönüşen fıkralar, şekil itibarıyla küçük ama mana bakımından hacimli bir türdür.¹¹ Fıkranın gücü pratik ve zekice çözümlerden, hazır cevaplıktan ve özellikle komiklik özelliğinden kaynaklanmaktadır.¹² Komiklik ile ilgili H. Bergson *Gülme* adlı eserinde; komik olan şeylere herkes tara-

³ Sadık Tural, *Nekre ve Nükte Kavramlarının Kültür İçindeki Yeri ve Fonksiyonları*, Edebiyat Bilimine Katkılar, Ecdâd Yayın-Pazarlama, s. 119, Ankara 1993.

⁴ Sadık Tural, *a.g.e.*, s. 122.

⁵ Sadık Tural, *a.g.e.*, s. 119.

⁶ Gülin Ögüt Eker, “Fıkralar”, *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, III, s. 63-130, Ankara 2003.

⁷ Dursun Yıldırım, “Fıkra Türü”, *Türk Bitiği: Araştırma/İnceleme Yazıları*, Akçağ Yayınları, s. 165, Ankara 1998.

⁸ İsmail Görkem, “Anadolu-Türk Ağtılarının Mizahi Karakteri Hakkında Bir Değerlendirme”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 20, s. 154, (2006/1).

⁹ Abdurrahman Güzel-Ali Torun, *a.g.e.*, s. 72.

¹⁰ Metin Ekici, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayıncılık, s. 73, Ankara 2004. Ayrıca bkz. Erman Artun, *Türk Halk Edebiyatına Giriş*, Bayrak Matbaası, s. 34, İstanbul 2009.

¹¹ Dursun Yıldırım, *a.g.e.*, s. 221-231.

¹² Abdurrahman Güzel-Ali Torun, *a.g.e.*, s. 423.

findan gülündüğünü ve bu durumun sırf zekâya hitap ettiğini, nüktenin ise düşünülünce çok ince manalar içeren bir kavram olduğunu dile getirir.¹³ Gülme eylemini “bir nevi içtimai jest” olarak gören Bergson toplumsala olan vurgusu ile onu faydalı bulur ve gerekliliğini vurgular.¹⁴ Hilmi Yavuz ise *Budalalığın Keşfi* adlı eserinde bu kavramı: “Mizah bir gülme biçimi değil gülererek düşünme biçimidir.”¹⁵ sözleriyle dile getirir. Bu ifadeler fikranın sadece güldürme ve eğlendirme işlevine sahip olmadığını açıkça göstermektedir. Söz iskeletini mana incileriyle süsleyerek muhataba sunan fıkralar; keskin bir idrak ve anlayışı da beraberinde getirirler. Çünkü fikranın ana dokusunu oluşturan unsurlardan olan mizah ve nükte kişideki aklın yetkinliğinin bir çeşit dışı vurumudur. Kısacası mizahî yapısıyla dikkat çeken fıkralar; insandaki anlama, öğrenme, kavrama ve çözme kabiliyetinin yanı sıra zekânın keskinliğine, süratli kavrama gücüne, kıvrak bir yeteneğin varlığına işaret eder.¹⁶ Buradan da fıkraların asıl gayesinin sadece güldürmek değil, aynı zamanda kişiyi düşündürmek olduğu gerçeğine ulaşırız.¹⁷

Bu tür; eğlendirici niteliğinin yanında eğitici özelliği ile de dikkat çeker. Toplumun her alanında karşımıza çıkan fıkraların aslında arka plânında gizli mesajlar saklıdır.¹⁸ Fıkralarda toplumsal ilişkilerin irdelenmesi, mizahi unsurları mekaniklikten uzaklaştırıp onlara beşeri bir kimlik kazandırır. Çünkü insanlar birtakım duygu ve düşüncelerini dışı vurma amacıyla fıkra türünden yararlanır.¹⁹ Orijinal bir ruh ve sentetik bir görüşe sahip olan fıkralar nükte süzgecinden geçirilmiş, tatlandırılmış düşüncelerdir. Bu estetik metinler vasıtasıyla birkaç sayfada anlatılabilecek düşünceler kısa bir şekilde, muhatap incitilmeden kibarca aktarılır.²⁰

1.2. Türk Edebiyatında Fıkra

Türk edebiyatında fıkra denilince elbette ki akla ilk olarak Nasreddin Hoca (v. 1284) gelecektir. Türk fıkraları içerisinde en çok derlenip yazıya geçirilen fıkraların başında gelen Nasreddin Hoca fıkralarının derlenmesi

¹³ Hilmi Yavuz, “Gülen Düşünce”, *Zaman Gazetesi*, s. 14, (28 Kasım 1999).

¹⁴ Henri Bergson, *Gülme (Le Rire)*, trc. Mustafa Şekip Tunç, MEB Yayınları, s. 24-73, İstanbul 1989. Ayrıca bkz. Cemil Göker, *Gülme ve Güldüren Sanat Türleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 54, Ankara 1993.

¹⁵ Hilmi Yavuz, *Budalalığın Keşfi*, Can Yayınları, s. 16, İstanbul 2002.

¹⁶ Selami Şimşek, “Mevlânâ’da Mizah ve Nükte”, *Tasavvuf Dergisi, Mevlânâ Özel Sayısı*, S. 14, s. 528, Ankara 2005.

¹⁷ Enver Aslan, *Türk Halk Edebiyatı*, Maya Akademi Yayın-Dağıtım, s. 293, Ankara 2008. Ayrıca bkz. Erman Artun, *Anonim Halk Edebiyatı Nesri*, Bayrak Matbaası, s. 145-159, İstanbul 2007.

¹⁸ Mustafa Armağan, *Hilmi Yavuz ile Doğu’ya ve Batı’ya Yolculuk*, Ufuk Kitapları, s. 128, İstanbul 2003.

¹⁹ Ferit Öngören, *Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı ve Hicvi*, Türkiye İş Bankası Yayınları, s. 34, Ankara 1983.

²⁰ Ahmet Özdemir, *Bütün Yönleriyle Türk Halk Edebiyatı Bilgileri*, Bordo-Siyah Klasik Yayınlar, s. 372, İstanbul 2007.

ya da yazıya geçirilmesi, XVI. yüzyıla kadar gitmektedir.²¹ Bu konuda bilinen en eski örnek, 1577 yılında yazılan 43 fıkra metninden oluşan *Hikâyet-i Kitâb-ı Nasreddin* adlı yazma eserdir. Ayrıca diğer bir yazma eser de *Paris Bibliotheque Nationale*'deki bulunan 112 fıkra metninden oluşan nüshadır. Türk fıkralarının yer aldığı eserlerden bir diğeri de Bursalı Lâmiî ile oğlu Abdullah'ın birlikte yazdıkları mensur ve manzum bölümlerden oluşan *Mecmuatü'l-Letâif*'tir.²²

Türk edebiyatında kendine mahsus bir tür olan fıkranın önemli özelliklerinden biri de fıkradaki söylemin kurgusundaki tiplendirme gereksinimidir. Toplum, eleştirilerinde bu tipleri kullanır ve bu kişiler toplumun sesi olma işlevini yüklenirler. Bu nedenle, fıkra türü metinlerde eleştiri göreviyle yükümlü tiplendirmeler olmazsa olmazdır. Fıkra tipi olarak adlandırılan bu tiplerde gerçek, tarihi ve kültürel özelliklerin sunduğu imkânlar kullanılabilir.²³

Türk toplumunda fıkralardaki aslı tipler Nasrettin Hoca, İncili Çavuş, Bekrî Mustafa, Kemine, Esenpulat, Ahmed Akay, Aldanköse en meşhur olanlarıdır. Ayrıca fazlaca yaygın olmamakla birlikte bu tiplere Öküz Mehmed Paşa, Koca Ragıp Paşa, Fitnat Hanım, Haşmet ve Pinti Hamdi'yi de ekleyebiliriz. Ayrıca Mevlevî, Bektaşî, Yürük, Terekeme, Tahtacı gibi zümreleri temsil eden fıkralar; Yahudi, Ermeni gibi azınlıkları temsil eden fıkralar; Kayserili, Karadenizli gibi ağız taklidi ağırlıklı olan fıkralar; ana-baba-çocuk, öğretmen-öğrenci, deli, bakkal, cimri, hâkim gibi belirli zümre ya da grupları temsil eden tipler yer almaktadır.²⁴

Türk halk mizahında pek çok Arap ve İranlı tip bulunmakla birlikte halk kültüründe halen yaşayan Araplardan; *Cuhâ*, *Behlül* ve *Ebû Nuvas*, İranlılardan da *Telhek* ve *Daho* tipleri en çok bilinenleridir. Doğu kültüründe fıkra benzeri anlatma tipleri, birbirine benzer özelliklerle tasvir edilmişlerdir. Bu tipler mecnûn, meczûb ve divâne gibi vasıflarla nitelenen felsefi bir deliliğe sahip olan, her akıllıdan daha akıllı, keskin zekâyâ sahip ama dış görünüşleriyle saf ve deli olarak algılanan yetenekli kişilerdir.²⁵ Özellikle *Cuhâ* ve *Behlül*'ün fıkraları sadece Anadolu halk kültüründe etkili olmakla kalmamış, bu tipler Türk dünyasında, bazen isimleriyle bazen de mahallî tiplere mal edilen fıkraları ile bilinmektedirler. Anadolu sahasında en çok fıkrası olan Arap tipi *Cuhî* olarak da bilinen *Cuhâ*'dır. Saflığı ile tanınan bir Arap fıkra kahramanı olan *Cuhâ*'nın

²¹ M. Öcal Oğuz, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayıncılık, s. 108, Ankara 2008.

²² Abdurrahman Güzel, *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, s. 118, Ankara 2006. Ayrıca bkz. Enver Aslan, *a.g.e.*, s. 294.

²³ Dursun Yıldırım, "Sözel Eleştiri Türü ve Nasreddin Hoca Üzerine Birkaç Söz", *Nasreddin Hoca Sempozyumu Bildirileri*, s. 58, Ankara 1997.

²⁴ Şükrü Elçin, *a.g.e.*, s. 567.

²⁵ Hasan Çiftçi, *Klasik İslâm Edebiyatında Hiciv ve Mizah*, Atatürk Üniversitesi, TAED 10, s. 150, Erzurum 1998. Ayrıca bkz. Metin Akkuş, "Doğu Kültüründe Nasreddin Hoca Tipinin Benzerleri", *Nasreddin Hoca Paneli*, (15 Mayıs 2002), Atatürk Üniversitesi FEF TDEB, Erzurum 2002.

asıl adının *Ebu'l-Gusn Düceyn b. Sabit* (v. VII. asrın ikinci yarısı)'tir. *Cuhâ*, Fezara kabilesine mensuptur ve VI.-VII. asırlarda *Küfe*'de yaşamıştır.²⁶ O, Arap hikâyelerinin yer aldığı emsal kitaplarında, Abbasî Devleti'nin kuruluşunda büyük katkıları olan *Ebû Müslim Horasanî* (v. 755) ile *Küfe*'de görüşmüştür. Saflığı ve aptallığı pek çok fıkraya konu olan *Cuhâ*'nın hayatı efsaneleşmiş, şöhreti, Anadolu dâhil bütün İslâm âlemine yayılmıştır. Bazı yerli fıkralar ona mal edilmiş, bazen de ona ait fıkralar yerli tiplere yüklenmiştir.²⁷

Arap fıkrâ tiplerinden biri olan *Ebû Nuvas* (Ebu Ali el-Hasan b. Nani b. Abdilevvel b. Es-Sabbah el-Hakemi) ise Abbasiler döneminde Basra veya Ehvas şehrinde doğmuş, devrinin önemli bilginlerinden ders almış ve halifelere intisap etmiştir. Edebiyata ve İslâm ilimlerine vakıf olmakla birlikte, rind ve hafif meşrep bir şairdir. Bilhassa Harun Reşit ile olan rindane latifeleri ile tanınmıştır. Ancak Mevlânâ'nın *Mesnevîsi*'nde yer almadığı için burada detaylı bilgi vermeden kısa bir hatırlatma yapıldı.²⁸

Arap fıkrâ tiplerinden en meşhuru ise *Behlül*'dür. Bilgeliliği dolayısı ile *Behlül Dâna* veya *Behlül Dârende* olarak da bilinmektedir. İmam Câfer Sâdık'ın talebesi, Harun Reşid'in kardeşi olduğu yönünde rivayetler vardır. Feridüddin-i Attâr, onun fıkralarını genişleterek edebî hâle getirmiştir.²⁹ *Behlül*, Lâmiî Çelebi'nin *Letâifnâmeleri*'nde de bir fıkrâ tipi olarak karşımıza çıkar.³⁰ Bu eserde *Behlül*, halk filozofu olarak karşımıza çıkar ve *Nasreddin Hoca*, *İncili Çavuş*, *Bekri Mustafa*, *Bektâşi*, *Cuhâ* gibi meşhur fıkrâ tiplerinin özelliklerini yansıtır.³¹ *Behlül*, *Divâne Behlül* olarak da adlandırılmıştır ki bunun sebebi, tipik bir "aptal görünen âlim" görüntüsüne sahip olmasıdır. Fıkralarından onun bilerek divane göründüğünü, bu sayede pek çok tehlikeden korunduğu anlaşılmaktadır.³² Özetle bu tiplerden *Behlül* zeki, akıllı, filozof gibi olumlu tip olarak karşımıza çıkarken, *Cuhâ* saf ve ahmak gibi olumsuz bir tipi temsil etmektedir.³³ Klâsik edebiyat metinlerinde, Attâr ve Mevlânâ gibi mutasavvıf şair ve yazarlar *Behlül* tipine bağlı anlatma, fıkrâ ve menkıbeleri eserlerine almışlardır.³⁴

²⁶ Fikret Türkmen, "Anadolu Mizahında Bazı İran ve Arap Kökenli Mizah Tipleri", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, S. I, s. 4, İzmir 1996.

²⁷ Hüseyin Tural, "Cuhâ", *DiA*, VIII, 82.

²⁸ Mustafa Kılıçlı, *Arap Edebiyatında Şuubiye*, İşaret Yayınları, s. 162-164, İstanbul 1992.

²⁹ *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, "Behlül", Dergâh Yayınları, I, s. 378, İstanbul 1977.

³⁰ Süleymân Uludağ, "Behlül-i Dâna", *DİA*, V, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 352-353, İstanbul 2007.

³¹ Saim Sakaoğlu, *Türk Fıkraları ve Nasreddin Hoca*, s. 77-86, Konya 1992. Ayrıca bkz. Erman Artun, *Anonim Halk Edebiyatı Nesri*, s. 156-159.

³² Fikret Türkmen, "a.g.m.", s. 6.

³³ Selami Şimşek, "a.g.m.", s. 531.

³⁴ Hasan Çiftçi, *Klasik Fars Edebiyatında Hiciv ve Sosyal Eleştiri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Öncü Basımevi, s. 256, Ankara 2002.

1.3. Mevlânâ'nın Mesnevî'sinde Fıkra Türü

Mutasavvıf ve âlim bir şahsiyet olan Mevlânâ Mesnevî'sinde fıkralara yer verir. Mevlânâ'nın eserinde fıkralardan yararlanmasının sebepleri arasında aldığı eğitim ve yaşadığı çevrenin önemli etkileri olmuştur. Mevlânâ ilk eğitimini kendisi de bir âlim olan babasından almış ve bu eğitim sürecinden itibaren muhakeme kabiliyeti gelişmeye başlamıştır. Hoca Şerafeddin Semerkandî, Mevlânâ'nın, küçük yaşlarda danışmentlerle nükte yaptığını, ancak onların kendinden büyük olmasından dolayı asla onların fikirlerini kabul etmediğini söyleyerek kendini yenilmiş gösterdiğini nakleder.³⁵

Mevlânâ'nın Mesnevî'deki mizahî üslubunda Hakîm Senâi ve Feridüddin Attâr'ın görüşlerinin etkileri görülür. Çelebi Hüsameddin'in Mevlânâ'yı, Senâi'nin İlahinâme'si ile Attâr'ın Musibetnâme³⁶ ve Mantık't-tayr³⁷ adlı eserleri tarzında bir eser yazmaya teşvik ettiği nakledilmektedir. Bilgiler arasında yer almaktadır.³⁸ Mevlânâ Dîvan'ındaki bir gazelde bu etkiyi şöyle dile getirir: “Attâr ruhtu, Senâi onun iki gözü, bize gelince biz, Senâi ve Attâr'ın ardından geldik.” ve Menâkıbul-Arifin'de “Attâr'ın sözlerini ciddiyetle okuyan, Senâi'nin sırlarını ve sözlerini itikatla okuyan bizim sözlerimizi anlar.”³⁹ Ancak Senâi ve Attâr'ın bu etkisi Mevlânâ'nın üslubu içerisinde erimiş ve kendine has bir orijinalite ile sanatında yeniden şekillenmiştir.⁴⁰

Mesnevî'deki fıkralarda başlıca Behlül, Cuha ve Delkak karakterlerinden yararlanılmıştır.⁴¹ “Cuhâ'nın çarşaf giyip kadınlar arasına karışarak vaaz dinlemesi ve birinin onu tanıyıp erkektir diye nara atması”⁴², “Kadı'nın Cuha'nın eşine kapılması”⁴³, “Behlül'ün dervişe soru sorması”⁴⁴, “Delkak'ın Seyyid-i Ecel ile konuşması”⁴⁵ bu tiplerle ilgili örneklerden bazı-

³⁵ Hoca Şerafeddin Semerkandî'den naklen Selami Şimşek, “a.g.m.”, s. 531-532.

³⁶ *Musibetnâme*, 5740 beyitlik bir mesnevi olup *Cevâbnâme* adıyla da bilinir. Attâr'ın tasavvufi görüşlerini ve fikrî dünyasını en düzenli şekilde aksettiren mesnevîsidir. Bu mesnevi N. Visal tarafından yayımlanmıştır. (Tahran 1338/1959)'den naklen Selami Şimşek, “a.g.m.”, s. 530.

³⁷ *Mantku't-tayr*, *Makâmât-ı tuyûr* veya *Tuyûrnâme* adlarıyla da anılan ve 1187'de kaleme alınan bu eser, temsili bir şekilde vahdet-i vücûd düşüncesini anlatan bir mesnevîdir. Birçok tercümesi yapılan eser, Abdülbâki Gölpinarlı tarafından günümüz Türkçesine de çevrilmiştir. (I-II, İstanbul 1962-1963)'den naklen Selami Şimşek, “a.g.m.”, s. 530.

³⁸ Selami Şimşek, “a.g.m.”, s. 530.

³⁹ Selami Şimşek, “a.g.m.”, s. 530.

⁴⁰ Selami Şimşek, “a.g.m.”, s. 531. Ayrıca bakınız. Schimmel, *İslâm'ın Mistik Boyutları*, trc. Senâil Özkan, Kabcacı Yayınevi, s. 300-301, İstanbul 1999.

⁴¹ Delkak Mahmud'u Gaznevi'nin nedimlerindenir. Nasreddin Hoca gibi gayet gülünç fıkraları vardır. Ubeyd-i Zâkânî'nin *Dilkûşa's*ında adı Talhak olarak geçer. Ayrıca bkz. Mevlânâ, *age.*, II, 323.

⁴² Mevlânâ, *a.g.e.*, V, 279.

⁴³ Mevlânâ, *a.g.e.*, VI, 354-362.

⁴⁴ Mevlânâ, *a.g.e.*, III, 153-156.

⁴⁵ Mevlânâ, *a.g.e.*, II, 179.

larıdır. Behlül ve Cuhâ tipi⁴⁶ başta Mevlânâ (v. 1273)'nin Mesnevi'si olmak üzere Sadî (v. 1292)'nin Bostân ve Gülistân'ı, Hakîm Senâî (v. 1131)'nin İlahinâme'si, Feridüddin Attâr (v. 1234)'in İlahinâme ve Tezki-retü'l-Evliyâ'sı, Lamiî Çelebi (v. 1532)'nin Letâif'inde yer alan önemli mizahî karakterlerdir.⁴⁷

Mevlânâ, halk arasında yaygın olarak bilinen bu tipler vasıtasıyla insanları kırmadan dersler vermekte ve bu yolla anlatmak istediği düşünceleri desteklemektedir. Genellikle zamana ve mekâna bağlı kalmadan anlatılan fıkralar, toplantılarda konuşmalara canlılık katmak ya da ileri sürülen düşünceleri desteklemek için kullanılır.⁴⁸ Mevlânâ, böylelikle sözlü geleneğin gücünü gülünç şeyleri anlatarak halkı eğlendirmek için değil öğretmek istediklerini halkı neşelendirerek anlatmak istediği için fıkraları kullanır. Mevlânâ, eserinde fıkraları anlatırken bu konudaki düşüncelerini de dile getirir:

“Yemek yemek ve nükte söylemek, kâmile helâldir; madem ki sen kâmil değilsin yeme ve sükût et! Çünkü söz söylemek için önce dinlemek gerektir. Söze, kulak verme yolundan gir. Dinleme ihtiyacı olmaksızın anlaşılan söz, ancak tamahsız ve ihtiyaçsız olan Allah'ın sözüdür. Hiç buğday ektin de arpa verdiğini gördün mü?”⁴⁹

Mevlânâ'nın anlatmak istediği düşünceleri açıkça ortaya koymak için kullandığı fıkralardaki mizahî unsurlar basit görünen ancak oldukça düşündürücüdür. Çünkü mizahî üslup bilgi gerektirir. Bu durum Mevlânâ tarafından şöyle dile getirilir:

“Mutlaka ben bunu açar, anlatırdım, fakat bir fikir bile sürçmesin (bundan) korkarım. Nükteler keskin bir çelik kılıç gibidir. Eğer kalkanın yoksa gerisin geriye kaç! Kalkansız bu elmasın karşısına gelme. Çünkü kılıca, kesmekten utanç gelmez. Ben bu sebepten kılıcı kına koydum; ters okuyan birisi, aykırı mana vermesin.”⁵⁰

Mevlânâ, eserinde halk edebiyatının sözlü geleneği vasıtasıyla halkı eğitir ve der ki:

“Gülmeler, ağızlamalarda gizlidir. Ey sâf ve temiz kişi, defneyi yıkık yerlerde ara. Zevk gamlardadır. Onların izini kaybetmişler, âb-ı hayatı karanlıklara çekip götürmüşlerdir.”⁵¹

Bu anlatım tarzı çağın getirdiği bir gereklilik olarak da düşünülebilir. Çünkü Mevlânâ'nın yaşadığı dönemde Anadolu'da Moğol saldırılarının

⁴⁶ Bu konuda geniş bilgi için ayrıca bkz. Hüseyin Tural, “Cuhâ”, *DİA*, VIII, 82.

⁴⁷ Selami Şimşek, “a.g.m.”, s. 529.

⁴⁸ Şükrü Elçin, *a.g.e.*, s. 567.

⁴⁹ Mevlânâ, *a.g.e.*, I, 130-132.

⁵⁰ Mevlânâ, *a.g.e.*, I, 55.

⁵¹ Mevlânâ, *a.g.e.*, VI, 127.

etkisiyle kargaşa ve huzursuzluk ortamı hâkimdi. Bu dönemde eserleri ile halkın manevî rehberi olan Mevlânâ, toplumda gördüğü aksaklıkları hicvederken halkın istek ve arzularını da dile getirmiştir.⁵² Bu yolla toplumdaki eksikleri dile getirerek insanları eğitmiş ve böylelikle toplumsal bir misyonun temsilciliğini yapmıştır.

Mevlânâ çevresindeki iktisâdî bunalım ve sosyal huzursuzlukları tefekkürünün potasında eriterek topluma birlik ve beraberlik ruhunu aşılamıştır. O, kişileri kendi muhasebesini yaparak kendi içlerinde hesaplaşmaya, anlaşmaya ve kavuşmaya davet etmektedir. Bu sebeple Mevlânâ, insanı değil hataları tenkit etmiştir. O, insanları hatalarından sıyrılmaya davet etmiştir.⁵³

Türk kültür ve medeniyetini derinden etkileyen Mesnevî'deki bu fıkralar dili, anlatım özellikleri ve içeriğiyle âdeta bir öğreti olmuş, insanları güldürürken düşündürmeye sevk etmiştir. Şefik Can, Mesnevî'deki fıkraların özelliklerini hakkında şu tespitlerde bulunur:

*“Mevlânâ'nın Mesnevî'sindeki nükteli ifadeler, geniş ve ince manalar, okuyanları ruhanî bir zevk ve neşeye götürdüğü gibi konuların çok veciz ve çok güzel anlatılması sebebiyledir.”*⁵⁴

1.3.1. Mesnevî'de Geçen Fıkralar:

1. Hasta ev sahibi gece yarısı bir tıkırtı duydu. Dama çıkıp aşağıya eğildi. Hırsızlığa alışmış herifin biri bir gece bir duvarın dibini delmekteydi. Ev sahibi hırsız görünce: *“Baba, ne yapıyorsun? Hayırdır, inşallah... Gece yarısı bu duvar dibinde ne yapıyorsun, kimsin sen?”* dedi. Hırsız: *“Davulcuyum azizim”* diye cevap verdi. Adam: *“Peki, burada ne yapıyorsun?”* deyince hırsız *“Davul çalıyorum.”* dedi. Ev sahibi: *“Be adam, davul sesi hani?”* diye sorunca hırsız: *“Dur hele, sesini yarın duyarsın, eyvahlar olsun! dediğin zaman kulağına dank eder!”*⁵⁵

Bu fıkranın benzerine Nasreddin Hoca fıkralarında da rastlanılmaktadır. Sözlü edebiyat ürünlerinden olan fıkralar mahallileşme özelliğiyle her bölgede farklı özelliklere bürünerek yeniden üretilirler. Bu fıkrada hırsız, davul çalarken Nasreddin Hoca'nın fıkrasında davul, rebab olur.

Hoca bir gece mollası İmad ile evine giderken birkaç hırsızın bir kilidi törpülemekte olduğunu görür. İmad: *“Hoca, bunlar ne yapıyorlar?”* der. Hoca: *“Rebap çalıyorlar.”* deyince İmad: *“Sesi çıkmıyor.”* diye cevap verir. Bunun üzerine Hoca: *“Onun sesi yarın çıkar.”* diye cevap verir.⁵⁶

Bu fıkranın benzer özelliklerde anlatıldığı diğer bir fıkra da Karadeniz Bölgesi'nde anlatılmaktadır. Mesnevî'deki fıkradaki davul mahallileşme

⁵² Hasan Çiftçi, *Klasik Fars Edebiyatında Hiciv ve Sosyal Eleştiri*, s. 255.

⁵³ Abdurrahman Güzel, *a.g.e.*, s. 287.

⁵⁴ Şefik Can, *Mevlânâ Hayatı-Şahsiyeti-Fikirleri*, Ötüken Neşriyat, s. 377, İstanbul 2003.

⁵⁵ Mevlânâ, *a.g.e.*, III, 227-228.

⁵⁶ Saim Sakaoğlu, *Masal Araştırmaları*, Akçağ Yayınları, s. 188, İstanbul 1999.

özelliği ile burada yerini kemeçeye bırakır. Karadeniz Bölgesi'nde kemeç çalan hırsızın fıkrası ise şöyledir:

Dursun, evine giderken, birinin bir evin pencere demirini ege ile kesmekte olduğunu görünce, ona ne yaptığını sorar. Hırsız kemeç çaldığını söyler. Dursun'un niçin sesinin çıkmadığını sorması üzerine de onun sesinin yarın çıkacağını söyler.⁵⁷

2. Birisi bir beyden at istedi. Bey, yürü o güzel atı al dedi. Adam, ben onu istemem deyince neden diye sordu. Adam: Pek huylu geri geri gidiyor. Boyuna gerisin geri gitmede. Bey dedi ki: Sen de kuyruğunu eve çevir!⁵⁸

Fıkralarda, insan ve yaşama dair her konunun işlenmektedir. Bu fıkrada ise ters huylu at ile kastedilen toplumdaki ters huylu insanlar olduğu ve bu mizaca sahip insanların eziyetlerine katlanmanın sadece olgun bir kişiliğe sahip insanların başarabileceği bir durum olduğu anlatılmaktadır. Mevlânâ, çeşitli sembollerle oluşturduğu fıkraların sonunda daha vermek istediği mesajı daha anlaşılır kılmak için özet bilgiler de verir:

Senin nefis atının kuyruğu da şehvettir. Bu sebepten, o kendisine tapan, geri geri gider. Şehvet, sana aslından kuyruk olduysa o şehveti çek çevir, ahrete şehvetlen.⁵⁹

3. Bir kimse, kuyumcuya giderek altın tartmak için terazisini istedi. Kuyumcu adamla alay ederek teraziyi vermedi. Adam ısrar edince kuyumcu:

"Sağır değilim, sözünü duydum, söylediğim sözleri de manasız sanma. Sözünü duydum ama sen kuvveti, kudreti kalmamış bir ihtiyarsın, hiç şüphem yok, zayıflıktan elin titreyecek. Tartacağın altın da külçe değil, tozu var, kırık dökük bir şey. Elin titreyecek, yere döküceksin sonra bana bir süpürge ver de toza, toprağa dökülen altını süpüreyim diyeceksin. Altını süpürüp bir yere toplayınca da güzelim, kalbur isterim diye tutturacaksın. Ben, işin sonunu önceden gördüm, iyisi mi hadi sen başka bir yere git!"⁶⁰

Bu fıkrada ise hayatın içinden bir kişi olan kuyumcu ile bir kişi arasında geçen konuşmadan hareketle bir işin sonunu önceden düşünüp ona göre hareket eden insanlar hiçbir zaman zor durumda kalmayacağı fikri vurgulanmaktadır.

4. Bir bakkalın yeşil, güzel sesli bir dudusu vardı. Bu dudu dükkân bekçiliği yapar; bütün alış-veriş edenlere hoş nükteler söyler, lâtifeler eder, insanlara hitap ederken insan gibi konuşurdu. Efendisi, bir gün evine gittiğinde dudu, dükkânı gözetliyordu. Ansızın fare tutmak için bir kedi, dükkâna sızdı. Duducağız can korkusundan kaçarken dükkân-

⁵⁷ Ömer L. Hocaoğlu, *Anahtari Bendedur*, s. 174, Ankara 1981. Ayrıca bkz. Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 188.

⁵⁸ Mevlânâ, *a.g.e.*, VI, 92.

⁵⁹ Mevlânâ, *a.g.e.*, VI, 92.

⁶⁰ Mevlânâ, *a.g.e.*, III, 132-133.

daki gül yağı şişesini de döktü. Sahibi, dükkâna gelince bir de baktı ki dükkân yağ içinde. Dudunun başına bir vurdu; dudunun dili tutuldu, başı kel oldu. Dudu, birkaç günceğiz sesini kesti, söylemedi. Bakkal üzüntüden âh etmeye başladı ve duduya vurduğuna pişman oldu. Bakkal dudusu, yine konuşsun diye yoksullara sadakalar vermekteydi. Üç gün, üç gece sonra şaşkın ve meyus, ümitsiz bir hâlde dükkânda otururken ansızın tas ve leğen dibi gibi tüysüz kafası ile bir Cevlaki geçiyordu. Dudu, hemencecik dile gelip akıllılar gibi dervişe bağırdı: “*Ey kel, neden kellere karıştın; yoksa sen de şişeden gül yağı mı döktün?*” Onun bu kıyasından halk gülmeye başladı. Çünkü duduyu, hırka sahibini kendisi gibi sanmıştı.⁶¹

Fıkırada dudunun hoş latifeler söyleyerek insanları eğlendirmesi ile insanların gülme ve eğlenme ihtiyacına dikkat çekilmektedir çünkü gün içerisinde yaşanan üzüntü ve sıkıntıların olumsuz etkilerini atmak için gülmeye ihtiyaç duyulur. Mevlânâ, bu fıkırada düşünmeden yapılan işlerin kişiye zarar vereceğini vurgular ve dudunun kendi kabahatini suçsuz bir insanın davranışı ile ölçmesini şu sözlerle eleştirir:

Temiz kişilerin işini kendinden kıyas tutma. Her iki çeşit arı, bir yerden yedi. Fakat bundan birisinden zehir hâsıl oldu, ondan bal.⁶²

5. Bir sofî yoldan gelip bir tekkeye misafir oldu. Eşeğini götürüp ahıra çekti. Eliyle sucağını, yemceğini verdi. Sofiler yok, yoksul kişilerdi. Yoksulluk, az kala helâk edici bir küfür olacaktı. O sofiler, acizlikten umumiyetle birleşip merkebi satmaya karar verdiler. Hemencecik o eşekceğizi sattılar, yiyecek alıp mumlar yaktılar. Tekkeye, bu gece yemek ve sema var diye bir velvedir düştü. Sofiler: “*Bu sabır niceye dek, bu üç günlük oruç ne vakte kadar, bu zembil taşıyıp dülenme ne zamana sürüp gidecek? Biz de halktanız, bizim de canımız var. Bu gece devlete erdik, konuk geldi.*” dediler. Misafir, kendisine olan iltifatları, muhabbeti görünce: “*Bu gece eğlenmeyeyim de ne vakit eğleneyim?*” diyerek neşelendi. Yemek yediler, semaya başladılar. Tekke tavanına kadar toza, dumana boğuldu. Sema esnasında çalgıcı usulüne uygun olarak, “*Eşek gitti, eşek gitti.*” demeye koyuldu ve oradaki herkes usule uydular. Bu şevkle seher vaktine kadar ayak vurup el çırparak, “*Ey oğul, eşek gitti, eşek gitti.*” diyorlardı. O misafir sofî de onları taklit ederek “*Eşek gitti.*” diye bağırılmaya başladı. Sema bitti. Sabah olunca hepsi vedalaşıp gitti ve tekke boşaldı. Sofî de eşyasını toplayarak eşeğini yükleyip yola çıkmaya niyetlendi. Eşeği getirmek için ahıra gitti, fakat onu bulamadı. Hizmetçi gelince sofî: “*Eşek nerede?*” dedi. Hizmetçi: “*Sakalını yokla!*” diye ters cevap verdi, kavga başladı. Sofî: “*Ben eşeği sana vermiştim. Sana emanet ettiğim eşeğimi getir*” deyince, hizmetçi cevap verdi: “*Sofîlerin hepsi hücum etti, ben*

⁶¹ Mevlânâ, a.g.e., I, 20-21.

⁶² Mevlânâ, a.g.e., I, 22-23.

mağlup oldum, yarı canlı hâle düştüm.” Sofi: *“Niçin gelip bana haber vermedin?”* deyince hizmetçi: *“Vallahi kaç kere geldim, sana bu işleri anlatmak istedim. Fakat sen de Oğul eşek gitti.”* deyip duruyordun. Hatta bu nağmeyi hepsinden daha zevkli söylemekteydin. Ben de: *“O da biliyor, bu işe razı, arif bir adam!”* deyip geri döndüm. Sofi: *“Onların hepsi hoş söz söylüyorlardı. Ben onların sözünden zevk aldım. Onları taklit ettim, bu taklit beni ele verdi, o taklide iki yüz kere lanet olsun!”*⁶³

Bu fıkrada insanların bir şeyi körü körüne taklit etmeleri eleştirilmektedir. Mevlânâ, *“Zarurette murdar da mubahtır.”* sözüyle halk tabirlerine yer vererek anlatımı zenginleştirmiştir.

6. Adamın biri, dört kişiye bir dirhem verdi. Adamların biri dirheme *“Ben bu parayı engür’a vereceğim.”* dedi. Öbürü Arap’tı *“Lâ”* dedi, *“Ben ineb isterim; engür istemem.”* Üçüncü Türk’tü, *“Bu para benim”* dedi. *“Ben ineb istemem, üzüm isterim.”* Dördüncü de Rum’du, dedi ki: *“Bırak bu lafları. Biz istafül isteriz.”* derken kavgaya başladılar. Çünkü adların manasından gafildiler. Bilmeden birbirlerini yumruklamaya başladılar. Hâlbuki hepsi de aynı şeyi istiyorlardı. İşte böyle akıllı bir kâmil onların durumlarını gördü. Onlara; *“Ben de bu dirhemle hepinizin istediğini yerine getiririm. Gönlünüzü gullüğsüz (kin ve nefretsiz) bana teslim edin. Bu bir dirhemimiz, sizin istediğiniz şeylerin hepsini alır”* dedi ve onları üzüm satılan yere götürerek sordu: *“Hepiniz bundan mı istiyorsunuz?”*, *“Evet”* dediler. Kâmil kişi, bir dirhemle üzüm alıp onlara verdi. Dördünün de isteği yerine gelmiş oldu.⁶⁴

Fıkırda farklı dilleri konuşan dört kişinin arasında geçen olaydan hareketle dilin önemini vurgulanır çünkü dil insanlar arasında anlaşmayı sağlayan temel ölçüttür.

7. Şehirlinin biri bir gün akrabasının köyüne gider ancak köylü onu tanıamazlıktan gelir ve köylü gündüzleri yüz tutmasınlar diye onlardan yüzünü gizlemeye koyulur. Konuklar köylünün evini sorup bulurlar ancak köylünün evindekiler kapıyı kapatırlar. Bu durum üzerine şehirli köylüye, yaptığı iyilikleri hatırlattırsa da köylü yine onu tanılamazlıktan gelir. Şehirli günlerce yalvarıp kalacak bir yer ister köylü ise sonunda bağcının bucağını gösterir ve şehirliye bağı kurtlardan koruma karşılığı olarak burada kalmasını söyler. Şehirli çoluk çocuğuyla o mağaranın bucağına gider ve bütün gece elinde yayla okla gezip dolaşarak her tarafta kurt araştırır. Hâlbuki asıl kurt, kıvılcım gibi ona sıçramış, musallat olmuştur da o bundan habersiz hâlâ kurt aramaktadır. Sivrisineklerle pireler, kurt gibi o viranede onların başına üşüşmüş, onları yaralayıp dursalar da şehirlinin inatçı kurdun saldırmayı korkusuyla sivrisinekleri kovmaya bile mecali kalmaz. Şehirli, kurt gelir de sürüye bir ziyan verir

⁶³ Mevlânâ, *a.g.e.*, II, 40-43.

⁶⁴ Mevlânâ, *a.g.e.*, I, 283.

korkusuyla yüreği ağzına gelmiş bir hâlde beklerken, ansızın bir tepeden saldırıp gelmekte olan bir kurt karartısı görünce; yayını kurup bir ok atar ve hayvanı vurarak tepeden aşağı düşürür. Hayvan düşerken bir yellenir ve bu durumu gören köylü, duyup eyvah der ve ellerini dizlerine vurur: “*Be hey mürüvetsiz, eşeğimin sıpasını vurdun.*” der. Şehirli: “*Yok canım, dev gibi kurt. Karartısına baksana, kurdun ta kendisi, şeklinden de kurt olduğu anlaşılıp duruyor*” derse de, köylü: “*Hayır. Yellendi ya. Tanıdım ben. Onun yellenmesini suyu şaraptan nasıl ayırt edersem öyle ayırt eder, anlarım. Çayırılıkta benim sıpamı vurdun, öldürdün. Dilerim, neşe yüzü görmeyesin.*” der. Şehirli: “*İyi, bak... Vakit gece. İnsan, gecele-yin iyi göremez. Gece ekseriye adamı yaniltır, başka şeyler gösterir. Herkes gecele-yin gördüğünü fark edemez. Hele bu gece hem karanlık, hem bulut var, hem şiddetli yağmur yağmada. Bu üç karanlık, adamı pek yaniltır.*” der ama köylü: “*Hayır. Bu bana gün gibi aşikâr. Tanırım ben, bu yellenme, benim eşeğimin sıpasının yellenmesi. Yolcu, azığı nasıl tanırsa ben de yüz yel arasında bile o yeli tanırım.*” deyince, şehirli dayanamadı, sıçrayıp köylünün yakasına yapıştı: “*A hilebaz sersem, a bunak mende-bur, sen hem afyon yutmuş, hem esrar içmişsin. Bu üç karanlık içinde eşe-ğın yellenmesini tanıyorsun da beni nasıl tanıyorsun be hey avare!*”⁶⁵

Düşünce sistemiyle insanları birliğe, dostluğa ve kardeşliğe çağıran Mevlânâ, bu fıkra ile toplumsal dayanışmayı bozan insanları ve bunların davranışlarındaki yanlışlıkları esprili bir şekilde dile getirmiştir. Fıkroda; menfaatçi, iyilikbilmez ve sözden anlamayan bir tipi temsil eden köylüye şehirlinin hâl diliyle verdiği ders anlatılmaktadır. Mevlânâ, fıkranın sonunda vermek istediği mesajı ise şu ifadelerle özetler:

Eşek sıpasının yellenmesi seni böyle rüsvay etti. Ben yokum diye kendini nefyedişini reddederek varlığını ispat etti. Aşağalık bir adam ter-zilik davasına kalkışsa padişah onun önüne atlas kumaş atar. Bunda geniş bir kaftan yap der. Bu sinamayla yersiz davaya kalkışanın başında iki boynuz peyda olur, öküzlüğü anlaşılır.⁶⁶

8. Aşağalık bir adam, bir kuyruk parçası bulur. Her sabah bıyıklarını onunla yağlar, varlık sahiplerinin yanına varıp: “*Evde yağlı yemek ye-dim.*” der. Sözünün doğruluğunu ispat için de, bıyıklarına bakın gibiler-den eliyle bıyıklarını sıvazlar. Bu adam kerem lafını edip duruyor ama merhamet dalını dibinden koparıyordu. Çünkü midesini aç bırakıp bıyıklarını ile meşgul oluyor. Adamın midesi nihayet, bıyıklarının düşmanı oldu ve gizlice dua etmek üzere el kaldırdı: “*Allah yalancıların düzenini kurut-sun! Yarabbi, sen bu aşağılık herifi rüsvay et de kerem sahipleri bize mer-hamete gelsinler*” diyordu. Adamın midesinin duası kabul oldu ve ihtiyaç hissi dışarıya kadar çıkıp, görünür bir hâle geldi. Midenin kendini Al-

⁶⁵ Mevlânâ, a.g.e., III, 40-53.

⁶⁶ Mevlânâ, a.g.e., III, 54-55.

lah'a ısmarlayınca ansızın bir kedi gelip herifin bıyıklarını yağladığı, çok kıymet verdiği, gösterişine hayran olduğu kuyruk parçasını kaptı ve götürdü. Ev halkı kedinin peşine düştüler fakat kedi koşup kaçtı. Babanın azarına uğrayacağım diye çocuğunun beti benzi kaçtı. O küçük çocuk babasının bulunduğu meclise alelacele geldi ve o atıp tutan herifin şerefini bir paralık etti: *"Baba, hani her sabah dudaklarını bıyıklarını yağladığın o kuyruk parçası yok muydu? Kedi geldi, onu kapıverdi. Ardına düştük, bir hayli koştuk ama faydasız. Yakalayamadık ki!"* Oradakiler şaşırıp gülüştüler, bu hâle acıdılar. Onu davet edip doyurdular, yeryüzüne benzeyen varlığına merhamet tohumu ektiler. O da ululardan doğruluk zevkini görünce ululuğu bırakıp doğruluğa kul oldu.⁶⁷

Mevlâna bu fıkrada sahip olmadığı şeyleri varmış gibi gösteren, gösteriş meraklısı insanları eleştirmektedir. Ayrıca Mevlânâ, adamın karnını konuşurarak muhatabın dikkatini çekmeye çalışarak yalan söylemenin insan ve toplum hayatındaki olumsuz etkilerini dile getirmiştir.

9. Bir adamın pek hilebaz, pek kötü huylu ve yol kesici bir karısı vardı. Adam, eve ne getirirse harcar, telef ederdi. Adam da sesini çıkarmazdı. Bir gün adam, konuğunu ağırlamak için yüzlerce sıkıntıyla biraz et aldı, eve getirdi. Kadın onu kebab edip şarapla sildi, süpürdü. Adam gelince de düzensiz sözlerle hileye başladı. Adam dedi ki: *"Konuk geldi, et nerde? Konuğa yemek çıkarmak lâzımdır."* deyince kadın eti şu kedi yedi, hadi git et al yine dedi. Adam: *"Aybek dedi, teraziyi getir, şu kediyi bir tartayım."* dedi. Terazi geldi, kediyi tarttı, yarım batman geldi. Bunun üzerine a hilebaz kadın dedi. Et yarım batmandı, yarım okka kadar da fazlalığı olacak. Kedi de tam yarım batman geldi. Eğer bu, kediyse söyle, et nerede? Yok, bu etse hadi var, bucak bucak kediyi ara.⁶⁸

Bu fıkrada işin sonunu düşünmeden yapılan her hareketin insana zarar getireceği ve yalan söylemenin zararları üzerinde durulmaktadır. Mevlânâ'nın da dediği gibi: *"Arif olan anlar, anlatır. Kâmil olan görür, gösterir. Kimine bir iz bir işaret yerleşir. Kimine bin alâmet kafa şişirir."*⁶⁹ Mesnevi'deki bu fıkranın bir benzeri Türk halkının mizah ustası Nasreddin Hoca fıkralarında iki değişik şekilde yer almaktadır.

Kediden Saklanan Balta

Hoca eve sık sık ciğer getirir ama kısmet olup da bir defacık tadamaz ancak derdini de kimseye anlatamaz. Hoca bir gün karısına ciğeri yine kimin yediğini ısrarla sorunca köşeye sıkışan kadın şöyle cevap verir: *"Ciğeri kim yer? Kedi."* Bu durumu açıklığa kavuşturmak isteyen Hoca bir gün kalkar, baltayı alır; götürüp dolaba koyar ve dolabın kapağını kilitler. Karısı şaşar kalır: *"Ayol, ne yapıyorsun baltayı?"* der. Hoca: *"Kedi"*

⁶⁷ Mevlânâ, a.g.e., III, 58-61.

⁶⁸ Mevlânâ, a.g.e., V, 278-280.

⁶⁹ Şimşek, "a.g.m.", s. 544.

görmesin. Ne olur, ne olmaz.” der. Karısı şaşkın bir hâlde: “Aman Hoca, tuhafsun! Kedi onu ne yapsın ?” Hoca hiç bir lafın altında kalmaz. Ne yapar yapar, ekler ekletirir; taşı da gediğine yerleştirir: “İlahi karacığım, sendeki de akıl mı? Hâlâ gözün yılmamış bu kediden. Üç akçalık çiğere tamah eden kırk akçalık baltayı bırakır mı?”⁷⁰

Ciğeri Kim Yedi?

Nasreddin Hoca bir gün eve ciğer alır, komşularını da ciğer yemeye çağırır. Tam kapıdan girecekken, komşusu: “Yardım Allah, yardım eden Müslüman yok mu?” diye bağıyor. Hoca ciğeri kapıdan içeri bırakır ve komşunun yardımına koşar. Bu arada hanımı da, Hoca ciğer getirmiş, komşuları evde görünce girmemiş anlaşılan, ben de ciğeri pişirip komşulara ikram edeyim diye düşünür. Aradan biraz zaman geçince Hoca, ardında cemaat ile gelir. Hoca: “Hanım ciğeri pişir de misafirlere ikram edelim.” deyince kadıncağz ne diyeceğini şaşırınca şu cevabı verir: “Ciğeri kedi yedi hocam.” Bunun üzerine Hoca bir kediyeye bir de hanıma bakar ve hanımının söylediği pek inandırıcı gelmeyince Hoca, kediyeyi teraziye koyar. Hanım, ben bütün dana ciğeri getirmiştin. Bu tarttığım kediyeye ciğer nerede, bu ciğerse kedi nerede?⁷¹

Nasreddin Hoca; Türk mizahının bir dehası olmanın yanında aynı zamanda bir mutasavvıftır. Mesnevî’de, Nasreddin Hoca fıkralarına benzer fıkraların yer alması her iki şahsiyetin de toplumda ahlâk ve faziletin yerleşmesi için mizah metodunu kullanması sebebiyledir. Ancak Nasreddin Hoca hakkında bilgilerin sınırlı olması sebebiyle Mevlânâ’nın, Nasreddin Hoca’yı bizzat görüp görmediği ve fıkraları arasındaki benzerliklerin sebepleri daha detaylı çalışmalar neticesinde ortaya çıkacaktır. Mevlâî şairi Burhaneddin, eserine “*Letaif-i Hoca Nasreddin Rahmetu’llahi aleyh*” diye başlayıp “*Şârihü’l-Kitab Hoca Kitab Hoca-yı Nasreddin es-Seyyid Burhaneddin ibni Mevlânâ*” diye de bitirmektedir. 120 fıkradan oluşan bu eser Feyzi Halıcı tarafından tanıtılmış ve Fikret Türkmen tarafından da diğer nüshalar karşılaştırılarak neşredilmiştir. Bu eserde neşredilen fıkralarda Nasreddin Hoca’nın gerçek kimliği ortaya konulmuştur.⁷²

10. Bir gün bir adam hastalandı ve hekime gitti. Hekim, hastanın nabzını tutunca hastanın hâlini anladı. Hekim iyileşme ümidi olmayan hastaya gönlüne ne gelirse yapmasını söyledi. Hasta âlâ dedi, haydi sen git, hayra karşı. Ben ırmak kıyısına seyre gidiyorum dedi. Kendisine sıhatten bir kapı açılın, iyileşsin diye gönlünün dilediğince ırmak kıyısın-

⁷⁰ Orhan Veli Kanık, *Nasrettin Hoca Hikâyeleri*, İstanbul 1970.

⁷¹ Nasreddin Hoca, *Nasreddin Hoca Fıkralarından Seçmeler*, ed. Kerim Çetinoğlu, Kum Saati Yayınları, s. 23, İstanbul 2005.

⁷² Feyzi Halıcı, *Şair Burhaneddin’in Nasreddin Hoca’nın Fıkralarını Şerheden Eseri*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1994. Ayrıca bkz. Feyzi Halıcı, “Mevlevî Şairi Burhaneddin’in Nasreddin Hoca’nın Fıkralarının Şerhi”, *Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, II, s. 235-240, Ankara 1982.

da gezinip duruyordu. Su kenarında bir sofi oturmuş, elini yüzünü yıkıyor, temizken bir kat daha temiz oluyordu. Hasta, sofinin kafasını görünce hülyaya kapıldı, içinden bir sille vurmak isteği coştı. Bulgur aşına tapan sofinin kellesine vurmak için elini kaldırdı. Hekim, içinden geçeni yapmazsan o, sana dert olur dedi. Allah da: *“Kendinizi, elinizle, tehlikeye atmayın”*⁷³ buyurmuştur. Hele bir sille aşk edeyim. Bu sabır ve perhiz, bir tehliktir. Başkaları gibi çekinme, bir iyice vur bakalım diyordu. Silleyi aşk edince sofinin kellesinden şırak diye bir ses çıktı. Sofi, hey asi kaltaban diye bağırdı. Ona iki üç yumruk vurmak, sakalını, bıyığını yollamak istedi ama vazgeçti. Sofi dedi ki: *“Kafaya yenen bir sille yüzünden körcesine baş vermeye gelmez. Teslim hurkasını giyinmişim, bana sille yemek kolay gelir. Zaten çadır harap, direk kırık, yıkılmaya bahane arıyor. Bu ölü herif için kılıç altına gitmek, kısasa razı olmak yazıktır doğrusu.”* dedi. Onu dövemediğinden kadiya götürmeyi kurdu. Sen yine sözüne gel, sofi sabırsız. Yediği sillenin cezasını acele istemektedir. Ey zulümler eden, nasıl oluyor da gönlün hoş, yaptığını çekmeyeceksin mi sanıyorsun da gafil oluyorsun? Sofi kendisine sille vuran adamın yanına gidip davacı gibi eteğine yapıştı. Onu çeke çeke kadının yanına götürdü. Bu ters eşeği ya eşeğe bindir, ya halka göstererek ceza ver yahut da döverek cezalandır. Artık hangisini münasip görürsen onu yap. Bunun üzerine hasta adam da hâlini anlattı. Kadı, zayıf adama acıdı ve *“Az çok bir pararan var mı?”* diye sordu. Adam: *“Yalnız altı kuruşum var.”* deyince, kadı: *“Peki”* dedi, *“Üç kuruşunu sen harca üç kuruşunu da hiç laf etmeden ver sofüye.”* Hasta adam kadıyı dinledikten sonra gözü kadının ensesine ilişti. Baktı ki onun kellesi, sofininkinden daha hoş. Nasıl olsa sillenin cezası ucuz diye düşünerek kadının yanına geldi ve kulağına bir şey söyleyecekmiş gibi yapıp ensesine bir hüdayi sille aksettikten sonra şöyle söyledi: *“Buyurun altı kuruşu bölüşün; ben gidiyorum.”*⁷⁴

Bu fıkrada insanın başına gelen sıkıntılarda acele davranmanın insanı zarara uğratacağını bunun yerine sabredip hakkımızı kanunî yollardan aramamız gerektiği anlatılmaktadır çünkü düşünmeden acele yapılan davranışlar insanı zor durumda bırakır. Mevlânâ bu düşünceyi *“Kendinizi, elinizle, tehlikeye atmayın”* ayeti ile destekleyerek sabırlı olmanın gerekliliğini şu ifadelerle özetlemektedir:

Taneyi alamayan ve tuzağı gören kişi, ilk saftan adım atar atmaz durur, ileri gitmez. İşin sonunu gören gözlere ne mutlu, onlar, bedenini bozulup çürüyüşünü görürler.⁷⁵ Gözü yıldızlara dik, yol ara. Söz, bakışı bulandırır, sus, söylenme. İki doğru söz söyledin mi, uydurma söz de ona uyar, ulanır gider. Söz, sözü açar derler; hiç duymadın mı bu lâfi?

⁷³ Bakara 2/195.

⁷⁴ Mevlânâ, a.g.e., VI, 108-109.

⁷⁵ Mevlânâ, a.g.e., VI, 110.

Sakın doğru söze de girişeyim deme. Çünkü söz, doğrudan eğriye gidiverir.⁷⁶

11. Doğan kaza: “Sudan çık da şekerler akan ovaları bir gör” dedi. Akıllı kaz dedi ki: “Ey sudan uzakta kalmış doğan, su bizim kalemizdir, huzurumuzdur, neşemizdir.” Şeytan da doğan gibidir. Kazlar, koşun, kendinize gelin, su kalesinden dışarıya az çıkın. Doğana deyin ki: Haydi yürü yürü, dön geri. Ey aşağılık adam, başımızdan el çek. Biz senin davetinden uzağız, bu davet senin olsun. Biz senin şu nefesini içmeyiz bile a kâfir! Kale bizim olsun; şekerle, şeker yurdu senin. Bize senin hediye-nin lüzumu yok, al senin olsun! Can oldu mu gıda eksik gelmez elbet. Asker var mı, bayrak elbette bulunur!⁷⁷

Toplum hayatına vurgu yapılan bu fıkrada; kötü davranışlı insanlara karşı tedbirli olmanın gerekliliği halk tabirleriyle bezenerek anlatılmaktadır.

12. Bir ârif, papazın birine sordu: “Sen mi daha yaşlısın sakalın mı?” Papaz dedi ki: “Ben ondan önce doğdum. Sakalsız nice zamanlarım var.” Bu söz üzerine arif: “Sakalın ağarmış, eski hâlini terk etmiş. Öyle olduğu hâlde yazıklar olsun, kötü huyun hâlâ dönmemiş! O senden önce doğmuş seni geçmiş. Sense tirit sevdası ile böylece kala kalmışsın. Önce doğduğun renktesin hâlâ. Ondan bir adım bile ileri atmamışsın.”⁷⁸

Fıkrada insandaki yaşlandığı halde hala değişmeyip eski kötü hâllerini devam ettiren bir kişinin durumu sakal ile somutlaştırılarak anlatılmış ve gün geçtikçe gelişip değişmenin gerekliliği üzerinde durulmuştur.

13. Fakir bir adam, nice zahmetlerden sonra bir ev yapar, içine girer. Adam eve hitap ederek şöyle seslenir: “Ey ev, bak, bu kadar sıkıntıdan sonra nihayet bir evim oldu... Zaten yoksul biriyim yıkılacağı zaman bana haber ver de, ona göre tedbir alayım.” Aradan günler, aylar geçer; adam eve bakım yapmaz. Kırıkları, çürükleri görmez. Bir gün ev yıkıliverir. Adam hayretler içerisinde şaşırıp kalır şöyle hayıflanır: “Ya hu, ben sana demedim mi? Yıkılacağı zaman haber ver diye!” Bunun üzerine ev ona şöyle seslenir:

“Bre gafil adam! Ben sana duvardaki çatlakları ne zaman haber verdimse bir avuç çamurla tıkaıverdin. Direklerimi güve yerken sen sağır kesildin. Damdaki çatlaklardan düşen damlalar seni bir türlü gaflet uykusundan uyandırmadı. Feryatlarımı duymadın. Dermanım ke-sildi, ben de çöktüm. Şimdi sızlanma sırası sende.”⁷⁹

Mevlânâ, bu fıkrada tedbirli davranan insanları överken, işin sonunu düşünmeyen insanları da eleştirir. Fıkrada, yaşanan olumsuz durumlara

⁷⁶ Mevlânâ, a.g.e., VI, 128.

⁷⁷ Mevlânâ, a.g.e., III, 34-35.

⁷⁸ Mevlânâ, a.g.e., VI, 143.

⁷⁹ Mevlânâ, a.g.e., VI, 143. Ayrıca bkz. Selami Şimşek, “a.g.m.”, 541.

rın aslında bir uyarı olduğu ancak insanın bu uyarıları görmezden gelip sonrasında üzülmemesinin hiçbir faydası olmadığı dile getirilmektedir. Bu fıkranın benzerine Nasreddin Hoca fıkralarında da rastlamaktayız:

Nasreddin Hoca'nın bir evi varmış. Hoca bir gün evine demiş ki: *“Sen artık adamakıllı eskidin; nerdeyse yıkılacaksın. Gel seninle bir anlaşma yapalım. Sen bana ne zaman yıkılacağını haber ver de, ben senin altında kalmayayım.”* Ev de: *“Peki”* demiş. Aradan epey zaman geçmiş. Bir gün ev yıkılmış. Bereket versin ki yıkıldığı zaman, Hoca evin içinde değilmiş. Akşam Hoca gelmiş ve bakmış ki ev yıkılmış, ona: *“Hani sen bana ne zaman yıkılacağını haber verecektin?”* demiş. Ev de: *“Ben sana çok söyledim, ama sen anlamadın. Bir gün duvarım çatladı, bir gün sıvalarım döküldü, bir gün tuğlam düştü. Bunlar hep sana benim yıkılacağımı haber veriyordu. Bizim dilimiz böyledir.”* demiş.⁸⁰

Fıkralarda insanın gülünç yönleri ve yanlışlıkları ele alınırken insanlar incitilmez. Çünkü fıkralarda insan değil insanın yanlış davranışı eleştirilir ve kişinin doğruyu bulması sağlanır. Mizahi yöntemle toplumdaki sorunlar ustaca ele alındığı fıkralarda, insan ve insana dair her şey fıkranın temel konusunu oluşturur. Toplum hayatını yakından tanıyan Mevlânâ da bilgi ve hikmetlerle dolu fıkralarıyla insanları güldürürken düşündürerek konunun akışına uygun bir üslupla fıkraları Mesnevî'ye yerleştirmiştir.

14. Birisi ağacın tepesine çıkmış, hırsızcasına şiddetle ağacı silkiyor, meyvelerini döküyordu. Bağ sahibi gelip: *“A alçak utanmıyor musun, bu yaptığın ne?”* deyince Hırsız şöyle cevap verir: *“Tanrı bağından Tanrı kulu, Tanrı'nın ihsan ettiği hurmayı yerse, ne kınıyorsun, gani Tanrı'nın ihsanını neden kısıkanıyorsun?”* Bağ sahibi, hizmetçisine ipi getirmesini ve o adama cevap vereceğini söyledi. İp gelince bağ sahibi, hırsız ağaca bir güzelce bağladı. Arkasına, ayaklarına vurarak onu adamakıllı dövmeye başladı. Hırsız: *“Tanrı'dan utan, bu suçsuz günahsız kulu öldürüyorsun.”* dedi. Bağcı: *“Tanrının kulu, başka bir kulunu Tanrı sopasıyla güzelce dövüyor. Sopa da Tanrının, arka da, yan da. Ben, ancak onun kulu ve buyruğunun âletiyim.”* Hırsız, cebirden tövbe ettim, ihtiyar vardır, vardır, var dedi.⁸¹

Bu fıkrada bağ sahibinin meyvelerini izinsiz aldığı halde yaptığı işi haklı gösteren hırsız, *“Yavuz hırsız ev sahibini bastırır”* misali bağ sahibini haksız çıkarmaya çalışmıştır. Oysa ki kurnazlıkla insanları kandırma ya çalışan kişiler aslında kendilerini kandırmaktadırlar.

15. Dört Hintli bir mescitte Allah'a ibadet için namaza durmuşlar, rükû ve sücûda koyulmuşlardı. Her biri niyet edip tekbir alarak huzur ve huşuyla namaz kılmaktaydı. Bu sırada müezzin içeriye girdi. Hintlilerin

⁸⁰ İsmail Güleç, “İsmail Emre ve Nasreddin Hoca'nın Fıkralarına Farklı Bir Yaklaşım”, *Yedi İklim Dergisi, Nasreddin Hoca Özel Sayısı*, (Eylül-Ekim 2001), S. 138-139, s. 100-101.

⁸¹ Mevlânâ, *a.g.e.*, V. 252.

birisinin ağzından bir söz çıktı: “Müezzin, ezanı okudun mu, yoksa vakit var mı?” Öbür Hintli, namaz içinde olduğu hâlde: “Sus yahu, konuştun, namazın bozuldu.” dedi. Üçüncü Hintli ikincisine dedi ki: “Onu ne kınıyorsun baba, kendi derdine bak, kendini kına!” Dördüncü: “Hamd olsun ben, içinüz gibi kuyuya düşmedim.” dedi. Hulasa dördünün de namazı bozuldu.⁸²

Başkalarını ayıbını görüp onların yanlışlıkları ile uğraşan insanların durumunun mizahî bir dille anlatıldığı bu fıkranın sonunda Mevlânâ, insanları şu hikmetli sözlerle uyarır:

Âlemin ayıbını söyleyen daha fazla yol kaybeder. Ne mutlu o kişiye ki kendi ayıbını görür. Kim birisinin ayıbını görürse o alınır, o ayıbı kendisinde bulur çünkü insanın yarısı ayıptandır, yarısı gayıptan!⁸³

16. Kendini beğenmiş bir nahiv âlimi gemiye bindiğinde, yüzünü gemiciye dönüp: “Sen hiç nahiv okudun mu?” diye sorunca gemici: “Hayır” diye cevap verir. Bu söz üzerine nahiv âlimi: “Yarı ömrün hiçe gitti.” der. Gemici bu söze kızıp, gönlü kırılır fakat susup derhâl cevap vermez. Derken rüzgâr gemiyi bir girdaba düşürür. Gemici, nahiv âlimine bağırıp: “Yüzmeği bilir misin, söyle!” Nahivci: “Bilmem bende yüzgeçlik arama.” diye cevap verince gemici:

“Bütün ömrün hiçe gittiğini çünkü gemi bu girdapta batacak. İyi bil burada mahiv bilgisi lâzım, nahiv bilgisi değil. Eğer mahiv bilgisini biliyorsan tehlikesizce denize dal! Deniz suyu, ölüyü başında taşır. Fakat denize düşen adam diri olursa nerede kurtulacak? Sen de eğer beşeriyet vasıflarından öldünse hakikat sırları denizi, seni başının üstüne koyar. Ey âlim, sen halka eşek diyorsun ama şimdi sen, eşek gibi buz üstünde kalakaldın. İstersen dünyada zamanın allâmesi ol, hele şimdilik dünyanın yokluğunu da gör, zamanın yokluğunu dal!”

der.⁸⁴

Fıkırada ilmin insana faydalı olmak amacıyla kullanılmasını ve ilmin asıl görevinin başkalarına üstünlük taslamak değil insanı yücelten değerlerle donatmak olduğu anlatılmaktadır. Mevlânâ, fıkranın sonunda ilmiyle kibirlenerek insanları aşağı gören âlimin düştüğü durumu gemiciye söyletir ve vermek istediği mesajı şöyle özetler:

Ey âlim, sen halka eşek diyorsun ama şimdi sen, eşek gibi buz üstünde kalakaldın. İstersen dünyada zamanın allâmesi ol, hele şimdilik dünyanın yokluğunu da gör, zamanın yokluğuna dal!⁸⁵

17. Bir kişi, Kazvinli tellâğın yanına gidip: “Bana bir döğme yap; fakat canımı acıtma” dedi. Tellâk: “Söyle yiğidim; ne resmi döveyim?” diye so-

⁸² Mevlânâ, a.g.e., II, 231-232.

⁸³ Mevlânâ, a.g.e., II, 232.

⁸⁴ Mevlânâ, a.g.e., I, 228.

⁸⁵ Mevlânâ, a.g.e., I, 228.

runca adam kükremiş aslan resmi dövmesini istedi. Tellak: “Vücudunun neresine döveyim?” deyince Kazvinli dövme için iki omzumun arasına istedi. Tellak, iğneyi saplamaya başlayınca yiğidin sırtı acımaya başlayıp: “Aman usta, beni öldürdün gitti. Ne yapıyorsun?” diye bağırdı. Usta: “Aslan yap dedin ya!” dedi. Kazvinli sordu: “Neresinden başladın?” Usta: “Kuyruğundan” dedi. Kazvinli dedi ki: “Aman iki gözüm, bırak kuyruğunu. Aslanın kuyruğu ile kuyruk sokumum sızladı, nefesim kesildi, boğazım tıkanı. Aslan, varsın kuyruksuz olsun. İğne yarasından yüreğime fenalık geldi, bayılacağım.” Usta: “Kazvinliyi kayırmadan, merhametsizce aslanın bir başka tarafını dövmeğe başladı.” Yiğit yine bağırdı: “Burası neresi?” Usta: “Kulağı” dedi. Kazvinli, “Bırak, kulaksız olsun. Orasını da yapma.” dedi. Usta bu sefer başka bir yerine başlayınca Kazvinli yine feryat etti: “Bu üçüncü iğne de neresini dövüyor?” Usta: “Azizim, karnı!” dedi. Kazvinli “Fena acıyor, iğneyi bu kadar çok batırma, bırak, karnsız olsun.” deyince Tellâk şaşırıp, hayli müddet parmağı ağzında kaldı. İğneyi yere atıp: “Âlemde kimse böyle bir hâle düştü mü ki? Kuyruksuz, başsız, karnsız aslanı kim gördü? Allah bile böyle bir aslan yaratmamıştır.” dedi.⁸⁶

Mevlânâ bu fıkranın başında “Kazvinlilerin âdetleridir; vücutlarına, kol ve omuzlarına, kendilerine zarar vermeksizin iğne ile mavi dövmeler dövürürler.”⁸⁷ sözleriyle o dönemde halk arasında meşhur olan bu uygulamaya dikkat çekerek bir Kazvinli ve dövmeci arasında geçen konuşmayı mizahi bir üslupla anlatır. Kazvinlinin dövme sırasında acı duyması üzerine dövme yaptırmaktan vazgeçmesi ile dünyada başımıza gelen sıkıntılara sabretmemiz anlatılmaktadır. Fıkırda ayrıca kibirli insanlar eleştirilir ve kendini üstün saymak yerine haddimizi bilip ona göre hareket etmemizin önemi vurgulanır:

Kardeş, iğne yarasına sabret ki gavûr nefsin iğnesinden kurtulasın. Vücudunda nefsi ölen kişinin fermanına güneş de tâbidir, bulut da. Gönlü ışık yakmayı, şülenenmeyi öğrenmiş olan kişiyi güneş bile yakamaz. Gündüz gibi şülenenip parlamayı diliyorsan geceye benzeyen varlığını yak!⁸⁸

18. Biri Yahudi, biri Hıristiyan ve biri de Müslüman olan üç yolcu birlikte yolculuğa çıkmışlar. Bu üç arkadaş yoldaki karın şiddetlenmesi üzerine bir hana sığınıp burada yolların açılmasını beklemişler. O iki yabancı, adam akıllı yemek yemişler, Müslüman ise oruçluymuş. Bu üç arkadaşta daha sonra, balla yapılmış, çok lezzetli, bir tabak helva ikram edilmiş. Müslüman çok aç olduğunda yemek istemişse de ikisi biz boğazımıza kadar tokuz, bu yemeği de yarın yeriz demişler. Ancak her biri helvayı kendisine ait sayarak sahiplenmiş. Sonunda aralarında, gece en

⁸⁶ Mevlânâ, a.g.e., I, 240-242.

⁸⁷ Mevlânâ, a.g.e., I, 240.

⁸⁸ Mevlânâ, a.g.e., I, 242.

güzel rüyayı gören kişinin helvayı alması konusunda anlaşmışlar. Üç arkadaş, sabah erkenden uyanmış ve gördükleri rüyayı anlatmaya başlamışlar. Bunun üzerine önce Yahudi rüyasını anlatmış: “*Rüyamda yolda karşıma Hz. Mûsâ çıktı. Onun peşine düştüm, Tur Dağı'na dek gittik. Tur Dağı'ndaki ışık öyle kuvvetliydi ki ışığın parıltısından yitip gittim.*” Böylece Yahudi sözlerini uzatıp durmuş ama aslında hiç de görmediği şeyleri anlatmış. O, sözlerini bitirince bu kez Hıristiyan, rüyasını anlatmaya girişmiş: “*Rüyamda Mesih göründü. Onunla göğün dördüncü katına çıktım. Gökyüzünde öyle şaşılacak şeyler seyrettim ki dünyadakilerle kıyaslanması mümkün değil!*” Hıristiyan da sözlerini uzatıp asla görmediği şeyleri anlatmış. Sıra Müslüman yolcuya gelmiş ve o da anlatmaya başlamış: “*Dostlar, sultanım Mustafa zuhur etti ve rüyamda yanıma geldi ve bana dedi ki: Onların birisi Tur'a gitti, Tanrı Kelimi'ne arkadaş oldu, aşk tavalası oynamaya girişti. Öbürünü de sahipkiran İsâ aldı, dördüncü kat göğe çıkardı. Kalk a arda kalmış adam bari o helva ile yahniyi sen ye!*” dedi. Bu sözü duyunca Hıristiyan ile Yahudi helvayı yiyip yemediğini sorunca Müslüman: “*O emrine itaat edilen padişah, emredince ben kimim ki buyruğuna uymayayım? Sen Yahudisin, Mûsâ'nın emrinden baş çekebilir misin? Sen de Mesih'e tabisin, herhangi bir işte Mesih'in emrine karşı durabilir misin? E nasıl olur da peygamberlerin övündüğü peygamberimin emrine karşı durabilirim? helvayı yedim.*” demiş. Bu sözün ardından Hıristiyan ve Yahudi: “*Gerçek rüya senin gördüğün rüya imiş.*” diyerek onun zekâsını övmüşler.⁸⁹

Bu fıkrada gösteriş adına yalan söyleyen kişilerin mutlaka mağlup olacağı ve akıllı insanların onların hilelerini hemen anlayacağı vurgulanmıştır. Doğruluğun üstün gelip yalanı mağlup ettiği fıkranın sonunda Mevlânâ bu konudaki fikirlerini şu ifadelerle özetler:

Ey neşeli zat! Senin uykun uyanıklıktır. Rüyanın eserini uyanıklıkta bile görüyorsun. Sen de faziletten, yiğitlikten, hünerden geç, iş hizmette ve güzel huydadır.⁹⁰

19. Bir adamın bir koçu vardı. Boynuna bir ip bağlamış, ardından çekip götürüyordu. Bir hırsız geldi, ipini kesip koçu götürdü. Adam haberdar olunca, koçu bulmak için sağa sola koşmaya başladı. Hırsızın bir kuyu başında eyvahlar olsun diye feryat etmekte olduğunu gördü ve dedi ki: “*Üstat, neden feryat ediyorsun?*” Hırsız, kuyuya altın torbasının düştüğünü eğer torbayı çıkarabilirse ona gönül hoşluğu ile beşte birini vereceğini söyledi. Adam, bu tam on koçun değeri. Bir kapı kapandıysa on kapı açıldı. Bir koç gittiyse Allah, ona karşılık bir deve ihsan etti, deyip; elbisesini çıkarttı, kuyuya indi. Hırsız da derhâl elbiselerini alıp kaçtı.⁹¹

⁸⁹ Mevlânâ, *a.g.e.*, VI, 188-198.

⁹⁰ Mevlânâ, *a.g.e.*, VI, 197-198.

⁹¹ Mevlânâ, *a.g.e.*, VI, 40.

Açgözlülüğün zararlarının vurgulandığı bu fıkrada insanların elindekilerin kıymetini bilmelerinin önemi vurgulanır. Çünkü fıkradaki kişi elindekilerle yetinmeyip açgözlülük yapınca elindekileri de kaybetmiştir. Buğdaya giderken evdeki darıdan olan bu kişinin durumu Mevlânâ tarafından şu ifadelerle eleştirilir:

Yolu köye çıkaracak bir tedbir gerek. Yoksa insana tamah tohumunu getiren tedbire tedbir demezler. Tamah huyu fitneden ibaret bir hırsızdır ama hayal gibi her an bir surete bürünür.⁹²

20. Bir kervan muhafızı uyumuştı. Hırsız gelip kervanı soydu, aldığı malları toprağa gömdü. Sabahleyin kervan halkı uyandı, malların, gümüşlerin, develerin yerinde yeller esiyordu. Mallarımız ne oldu yahu? Söyle bakalım dediler. Kervan muhafızı: *“Gece hırsızlar geldiler. Gözümüzün önünde ne var ne yoksa alıp götürdüler.”* Halk: *“Kum tepesine benzenen herif, a arda kalasica, sen ne yaptın?”* diye sorduklarında kervancı: *“Ben bir kişiydim, onlar yiğit, gürbüz, silâhlı bir alay adamdı. Halk pekâlâ dedi, savaşmayacaktın bari uyanın kalkın diye bağırsaydın.”* Kervancı ise bağırdığını ama tam o sırada ona bıçak, kılıç gösterip sus, yoksa acımadan seni keseriz dediklerini ve kendisinin korkudan ağzını açmadığını söyledi. Kervancı sözlerine şöyle devam etti: *“Fakat şimdi istediğiniz kadar bağırp çağırayım. O zaman soluk bile alamıyordum, fakat şimdi dilediğiniz kadar feryat edeyim!”*⁹³

Bu fıkrada gerekli tedbiri başta almayıp iş işten geçtikten sonra feryat etmenin boş olduğu şu sözlerle anlatılır:

Kötü ve rüsva, şeytan, ömrünü zayi ettikten sonra ‘Euzü’ çekmek, ‘Fatıha’ okumak beyhudedir. Sen de beyhude olsa, tatsız tuzsuz bulunsa bile feryat et, sızlan; ey yüce ve üstün Tanrı de. Lütfet bu hor kişilere bir bak.⁹⁴

21. Annesi bir gün oğluna, geceleyin mezarlıkta ya da korkulu bir yerde kin güden kapkara bir hayal görürse, gönlünü sağlam tutup, üstüne saldırmasını söyledi. Bunun üzerine çocuk dedi ki: *“Bu deve benzenen hayale anası da aynı şeyi söylemişse, ben ona saldırdım mı o da bana saldırır da anasının emrini tutarsa o vakit ben ne yaparım? Sen çevik dur, korkma diyorsun. O çirkin hayalinde bir anası vardır elbet.”*⁹⁵

İşin sonunu düşünme ve tedbir almanın öneminin vurgulandığı bu fıkrada hayata iyimser bakmanın önemi üzerinde durulur. İnsanlar karşılaştıkları üzücü olaylardan kurtulup gülmeye ve neşelenmeye ihtiyaç duyarlar. Mevlânâ da böylesi durumlarda insanları rahatlatmaya ve neşelendirmeye çalışır. Çünkü kendisi her durumda toplumdaki kötülükle-

⁹² Mevlânâ, *a.g.e.*, VI, 40.

⁹³ Mevlânâ, *a.g.e.*, VI, 46-47.

⁹⁴ Mevlânâ, *a.g.e.*, VI, 47.

⁹⁵ Mevlânâ, *a.g.e.*, VI, 391.

rin yerine iyilik ve dostluğu getirmeye çalışmıştır. Bu durumu sağlamak için yaptığı ince nüktelerden de faydalanarak kin ve düşmanlığı sevgi ve kardeşliğe dönüştürmüştür.

*“Gel, gel, ne olursan ol yine gel,
İster kâfir, ister mecûsi, ister puta tapan ol yine gel,
Bizim dergâhımız, ümitsizlik dergâhu değildir,
Yüz kere tövbeni bozmuş olsan da yine gel...”⁹⁶*

Mevlânâ; âdeta her duruma uygun ilacımız var sen sadece gel diyerek ruhî reçeteler sunar ve insanları kardeşliğe çağırır. O, toplumdaki aksaklıkları, yanlışlıkları dile getirirken de; insanları kırmadan bilgece bir üslupla mizah ve nükte yoluyla dile getirir. Bu ifadelerden insan psikolojisini çok iyi bildiğini anladığımız Mevlânâ: *“İnsan kendini insanda tanır. Hoş gör!”* diyerek yapılan yanlışlıkları düzeltmeyi amaçlar. Mevlânâ'nın fıkra anlatmadaki asıl amacı insanları güldürürken düşündürmek ve bu yolla insanları terbiye ederek var olan kötü hasletlerin yerine güzel davranışların yerleşmesini sağlamaktır. Bu beceri de bilgi ve hüner gerektirir ve bu niteliklere sahip olmayan insanların şaka yapması hoş görülmez, çünkü fıkralar ciddi bir bakış açısıyla güldürürken düşündürme esasına dayanır. Mevlânâ bu konudaki düşüncelerini ise şu şekilde dile getirir:

Şaka ve lâtife bir şey belletmeye yarar, onu ciddi gibi dinle; görünüşte lâtife oluşuna kapılma! Her ciddi şey, maskaralara göre maskaralık, şakadır; fakat akıllılara göre de lâtifeler, ciddidir.⁹⁷

Mevlânâ bu fıkralarla insanların bir kısmını sevindirip bir kısmını üzmez. Bunun yerine insanları ortak bir paydada buluşturmayı ve herkesin gülümsemesini, sevinmesini sağlar. Kültürümüzde sevgi ve hoşgörünün zirvesi olan Mevlânâ, oradan âdeta insanları selamlar ve herkese eşit mesafede durur. İnsanları dinli-dinsiz, kadın-erkek, Müslüman-Hıristiyan, iyi-kötü, güzel-çirkin gibi kategorilere ayırmak yerine herkese sevgi ile yaklaşır. Bu nedenle vefat ettiğinde bütün din ve milletlerden insanlar onun için ağlayıp yas tutmuşlardır, çünkü Mevlânâ, insan sevgisini akılla temellendirilmiş bir düşünce sistematiği ile oluşturmuştur. Mevlânâ'nın düşünce sistemindeki inceliği Nasreddin Hoca'nın bir fıkrası ile açıklamak yerinde olur:

Nasreddin Hoca'nın iki karısı varmış. Bir gün birini bir kenara çekip kendisine bir mavi boncuk vermiş. Al bunu sakla; sakın ortağına bir şey söyleme! demiş. Bir başka zaman da ötekine aynı şeyi söylemiş. Bir gün kadınlar, Nasreddin Hoca'nın hangisini daha çok sevdiği hususunda bahse ve münakaşaya girmişler. Anlaşamayınca, meseleyi Nasreddin Ho-

⁹⁶ Hasan Aktaş, *Yeni Türk Şürinde Mevlânâ Okulu ve Misyonu*, Yort Savul Yayınları, s. 27, Edirne 2002.

⁹⁷ Mevlânâ, *a.g.e.*, IV, 284.

ca'ya sormuşlar. Hangimizi daha çok seviyorsun? Hoca her ikisine de manalı manalı bakarak: "Mavi boncuk kimdeyse, onu demiş."⁹⁸

Mevlânâ, şiirlerinin arasına halkın bildiği fıkralar yerleştirip mizahlı bir anlatım yoluna başvurmuştur. Halkın hayatını olduğu gibi tasvir etme endişesi sonucunda ortaya çıkan bu üslupta Mevlânâ, halkın dilinden halkı anlatırken bu fıkraları, insanlar arasında yaygın olarak kullanılan tabirler, hikmetli sözler, atasözleri ve deyimlerle zenginleştirerek anlatımını güçlendirmiştir. Kültürümüzün şifreleri olan halk tabirleri, atasözleri ve deyimler vasıtasıyla verilmek istenen mesajı daha etkileyici hale getirmenin bir sonucudur.⁹⁹

2. Türkçe Eğitiminde Kaynak Metin İhtiyacı

Kaynak metinler; toplum içinde yaşayan ve o toplumu oluşturan fertlerden biri tarafından oluşturulan ve toplumun yaşayışını, geleneklerini, dilini, ahlâk anlayışını, değerlerini kişiden kişiye, kuşaktan kuşağa ileten eserlerdir. Yazıldıkları toplum ve dönemle sıkı bir ilişki içerisindeki bu metinler dilin ve kültürün gelecek nesillere aktarılmasını sağlar. Aslı Arapça olan metin kelimesi; bir yazıyı biçim, anlatım ve noktalama özellikleriyle oluşturan kelimelerin bütünüdür.¹⁰⁰ Genel manasıyla metin; herhangi bir konu veya olayın dil vasıtasıyla -yazılı veya sözlü olarak- ifadesinden oluşan söz bütünüdür yani herhangi bir konu veya olayı açıklamak/anlatmakla görevli kelimeler, ibareler, deyimler, cümle ve cümlecikler, paragraflardan oluşan "söz ve söylem bütünü"ne metin denir.¹⁰¹ Türkçe eğitiminin temel araçlarından olan edebî metin ise; herhangi bir duygu, düşünce, hayal, intiba ve olayın dil vasıtasıyla ama edebîlik değerine haiz bir biçimde ifadesinden oluşan "söz ve söylem bütünü"dür. Şair veya yazarın kaleminden çıkmış şiir, hikâye, roman, tiyatro metinleri gibi. Söz ve söylemin metne dönüşmesindeki temel kriter, anlam ve mantık bütünlüğüdür.

Dili doğru ve düzgün kullanma doğuştan gelen bir yetenek değil doğrudan doğruya eğitimle elde edilen bir beceridir. Beceri ise, elverişli ortamda, uygulama ve deneyimlerle kazanılır. Türk Millî Eğitimince Türkçenin öğretimi, örgün eğitim içinde ilköğretimin ilk kademesinde başlayıp ortaöğretimde aşamalı olarak ilerleyen bir yapıda temel dil becerileri olan okuma, yazma, dinleme ve konuşmanın temel düzeyde kazandırılarak çocuklarda anadili sevgisi ve bilincinin uyandırılması amaçlanmaktadır.¹⁰² Türkçenin gerek ilköğretim gerekse ortaöğretim kademelerinde

⁹⁸ Selami Şimşek, "a.g.m.", s. 534.

⁹⁹ Hatice İçel, "Deyimlerin Metaforik Yapısı", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 194, s. 208, Eylül-Ekim, İstanbul 2011.

¹⁰⁰ TDK, *Büyük Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu, Ankara 2005.

¹⁰¹ İsmail Çetişli, "Edebiyat Eğitiminde Edebî Metnin Yeri ve Anlamı", *Millî Eğitim Dergisi*, 2006; 34 (169), http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/169/ismail.pdf.

¹⁰² Cavit Kavcar v.d., *Türkçe Öğretimi*, Engin Yayınevi, s. 46, Ankara 2004.

en iyi şekilde öğretilmesinin gerekliliği tartışılmaz bir mecburiyettir çünkü dil bilinci oluşturulurken kişiye sunulan hizmet çok önemlidir. Bu gereksinimin bir mecburiyet olmayıp gelecekleri adına onların yaşamlarındaki etkisi hususunda öğrenciler motive edilerek ilgileri açık tutulmalıdır. Bu ilginin oluşmasının temel şartı da dil zevki ve kültürünü yansıtan Türkçenin en güzel metinleri ile onlara hitap etmektir.¹⁰³

Bu notada edebî metinlerin temel amacı; öğrencinin yaradılışından getirdiği güzellik duygusunu ortaya çıkararak onları geliştirip zenginleştirmektir. Edebî metnin bu işlevi İsmail Çetişli tarafından şöyle dile getirilir:

Genç beyin ve ruhlara, evrensel insan ruhunun son derece karmaşık duyarlılıklarını sezdirmek, yüzyılların örsünde dövüle dövüle billurlaşmış milli zevki tattırmak, mensubu bulunduğu milletin hayatı ve kültürünü estetik bir çerçeve içinde tanıtmak, konuştuğu dilin inceliklerini, güzelliklerini ve zenginliklerini göstermek de edebiyat eğitiminin amaçlarıdır. Kendini bu amaçlara kilitleyen eğitimci ise, ciddi bir bilgi birikimi ve metotlu metin çözümleme tecrübesinin yanında üstün pedagojik formasyonu olan bir sanat eğitimcisidir.¹⁰⁴

Edebî eserden soyutlanmış sadece tema, proje, kazanımlar gibi teorik izahatların ve ders süresince anlaşılamayacak kadar uzun ve edebîlikten uzak metinlerin öğrenciye sunulduğu bir Türkçe dersi başarısızdır. Böyle bir gayret, soyut birtakım bilgilerin genç beyinlere yüklenilmesinden başka bir işe yaramayacaktır. Metin merkezli dil eğitiminde, metnin yazarı, içinde hayat bulduğu toplum ve şartlar, bağlı bulunduğu edebî gelenek ve mektep, büyük önem taşır. Hatta felsefe, psikoloji, sosyoloji, tarih, ilahiyat, dilbilim gibi disiplinlerden de faydalanmak gerekir. Bütün bunlar düşünüldüğünde, kaynak metin niteliğindeki edebî metinlerin Türkçe dersleri için ne kadar büyük önem taşıdığı anlaşılmaktadır.¹⁰⁵

2.1. Türkçe Eğitiminde Kaynak Metin Olarak Fıkra Türünden Yararlanma

Türkçe eğitiminde fıkra türünden yararlanmanın pek çok farklı yönü mevcuttur. Yukarıda kaynak metinlere değinilmiş ve kaynak metinlerin Türkçe ders kitapları için ne kadar önemli oldukları üzerinde durulmuştur. Bu bölümde ise; fıkraların kaynak metin olarak nasıl kullanılabilceği üzerinde durulacaktır. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu tarafından, 2006 yılında hazırlanmış olan İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programında belirtilmiş şekliyle “Okuma metinlerinde bulunması

¹⁰³ Neslihan Karakuş, *Türkçe Öğretiminde Kaynak Metinlerin Temalara Uygunluğu Yönünden Düzenlenmesi ve Değerlendirilmesi*, (yayınlanmamış doktora tezi), Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, s. 33-34, İstanbul 2010.

¹⁰⁴ İsmail Çetişli, “Edebiyat Eğitiminde Edebî Metnin Yeri ve Anlamı”, *Milli Eğitim Dergisi*, 2006; 34 (169), http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/169/ismail.pdf.

¹⁰⁵ Mehtap Özden, “Türkçe Kaynak Türkçe Metinler ve Türkçe Eğitimi”, *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, s. 167-180, İstanbul 2010.

gereken özellikler” başlığı altında 28 maddeye yer verilmiştir, bu maddeler şunlardır:¹⁰⁶

1. Metinler, Türk Millî Eğitiminin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olmalıdır.
2. Metinlerde milli, kültürel ve ahlâkî değerlere, milletimizin bölünmez bütünlüğüne aykırı unsurlar yer almamalıdır.
3. Metinlerde ayrımcılığa yol açacak bölücü, yıkıcı ve ideolojik ifadeler yer almamalıdır.
4. Metinlerde öğrencilerin sosyal, zihinsel, psikolojik gelişimini olumsuz yönde etkileyebilecek cinsellik, karamsarlık, şiddet vb. öğeler yer almamalıdır.
5. Metinlerde insan hak ve özgürlüklerine, demokratik değerlere aykırı öğeler yer almamalıdır.
6. Metinler, dersin amaçları ile kazanımlarını gerçekleştirecek nitelikte olmalıdır.
7. Metinler kitapların yanı sıra, dergi, gazete, ansiklopedi, ansiklopedik sözlük, resmî internet siteleri ile basılı materyallerin çevrim içi sunumlarından seçilebilir. Aynı kaynaktan ikiden fazla metin alınmamalıdır.
8. Metinler, öğrencilerin ilgi alanlarına ve seviyesine uygun olmalıdır.
9. Metinler, işlenecek süreye uygun uzunlukta olmalıdır.
10. Metinler, Türkçenin anlatım zenginliklerini ve güzelliklerini yansıtan eserlerden seçilmelidir.
11. Metinler; dil, anlatım ve içerik açısından türünün güzel örneklerinden seçilmelidir.
12. Şiir türündeki metinler öğrenci seviyesine uygun, şiir dilinin özelliklerini yansıtan, söz varlığını zenginleştiren, türünün güzel örneklerinden seçilmelidir.
13. Metinlerde tutarlılık ve bütünlük olmalıdır.
14. Dünya edebiyatından seçilen metinlerin çevirilerinde, Türkçenin doğru, güzel ve etkili kullanılmış olmasına özen gösterilmelidir.
15. Metinler, öğrencilerin dil zevkini ve bilincini geliştirecek, hayal dünyalarını zenginleştirecek nitelikte olmalıdır.
16. Metinler, öğrenciye eleştirel bir bakış açısı kazandıracak özellikler taşımalıdır.
17. Metinler, öğrencinin kişisel gelişimine katkıda bulunacak ve onlara estetik bir duyarlılık kazandıracak nitelikte olmalıdır.
18. Metinler, öğrencilerin duygu ve düşünce dünyasını zenginleştirmek amacıyla yönelik olarak farklı yazar ve şairlerden seçilmelidir.
19. Metinler, yazar ve şairlerin yalnızca edebî yönlerini ön plana çıkarmalıdır.

¹⁰⁶ Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, *İlköğretim Türkçe Dersi 6, 7, 8. Sınıflar Öğretim Programı*, Millî Eğitim Yayınevi, Ankara 2006.

20. Metinler, öğrenciye okuma sevgisi ve alışkanlığı kazandıracak nitelikte olmalıdır.

21. Yıl boyunca işlenecek okuma metinlerinin 1/2'si bütün hâlinde alınmalıdır. Şiirlerin bütün hâlinde alınması esastır. Şiir dışında bütün hâlinde alınan metinlerde eğitsel yönden uygun olmayan ifadeler varsa – metnin bütünlüğünü bozmamak kaydıyla en fazla bir cümle, cümlelerin bütünlüğünü bozmamak kaydıyla en fazla beş kelime- çıkarılmalıdır.

22. Yıl boyunca işlenecek okuma metinlerinin 1/3'ünde metnin özünü ve anlam bütünlüğünü bozmamak kaydıyla kısaltma ya da düzenlemeye gidilebilir. Düzenleme sırasında metne cümle ya da paragraf düzeyinde ekleme yapılamaz.

23. Her metin, öğrencinin söz varlığını zenginleştirecek yeni öğrenilecek söz ve söz gruplarına yer vermeli; ancak bu oran metni oluşturan kelimelerin yüzde beşini geçmemelidir.

24. Yıl içinde -dinleme metinleri de dâhil olmak üzere- bir yazardan ikiden fazla metin işlenmemelidir.

25. Tek yazarlı ya da birden çok yazarlı ders kitaplarında yazarlar tarafından yazılan ya da hazırlanan metin sayısı ikiye geçmemelidir.

26. Ders kitabındaki metinler, içeriğe uygun çeşitli görsel materyaller (fotoğraf, resim, afiş, grafik, karikatür, çizgi film kahramanları vb.) in yanı sıra atasözü, özdeyiş, duvar yazısı veya sloganlarla desteklenebilir.

27. Ders kitabında temaları destekleyen serbest okuma metinlerine yer verilebilir.

28. Romandan, tiyatro metninden, biyografik ve otobiyografik eserlerden alınan bölüm kendi içinde bütünlük taşımalıdır.

Bu maddeler fıkraların ders kitaplarında kullanımını açısından değerlendirildiğinde Mesnevi'deki fıkraların kullanım sebepleri daha net olarak anlaşılacaktır. Mevlânâ'nın düşünce sistemini yansıtan bu fıkralar Türk kültürünün temel değerlerini yansıtan sevgi ve kardeşlik fikrini aşıl原因an, insanî değerleri ön plana çıkarıldığı seçkin metinlerdir.¹⁰⁷ Okuma metinleri millî, kültürel ve ahlâkî değerlere, milletimizin bölünmez bütünlüğüne aykırı, ayrımcılığa yol açacak bölücü, yıkıcı ve ideolojik ifadeler içermez ifadesi ile örtüşen bu fıkralar insanları birleştirici ve bütünlendirici bir üslupla oluşturulan metinlerdir.

Sahip olduğu dinamik yapısı, nükteli söz söyleme ve birkaç sayfada anlatılabilecekleri az sözle anlatmasından dolayı asıl gayesi sadece güldürmek değil aynı zamanda kişiyi düşündürmek olan fıkralar öğrencilerin muhakeme gücünü geliştiren, eğlendirerek düşündüren metinlerdir. Fıkranın bu gücü pratik ve zekice çözümlerden, hazırcevaplıktan ve özellikle komiklik özelliğinden kaynaklanmaktadır. Bu sebeple fıkralar öğrencilerin sosyal, zihinsel, psikolojik gelişimini olumsuz yönde etkile-

¹⁰⁷ Neslihan Karakuş, *a.g.e.*, s. 82.

yebilecek nitelikler göstermez aksine eğlendirerek öğrettiği için öğrencilerin ilgi alanlarına ve seviyesine uygun oldukları için öğrenciye okuma sevgisi ve alışkanlığı kazandıracak nitelikte metinlerdir.

Mevlânâ, bu fıkralarla insanı değil davranışını eleştirerek insan hak ve özgürlüklerini zedelemeyen kibarca ve zekice uyarır. Bu sebeple fıkralarda insan hak ve özgürlüklerine, demokratik değerlere aykırı öğeler yer almamaktadır.

Türk kültürünü derinden etkileyen ve yüzyıllar geçmiş olmasına karşın hâlâ üzerinde çalışılmakta olan Mesnevî, Türkçenin anlatım zenginliklerini ve güzelliklerini yansıtan eserlerdendir. Mesnevî'deki fıkralar yapısındaki niteliklerle atasözleri, deyimler ve halk tabirlerine yer verdiğinden dolayı Türkçenin dil, anlatım ve içerik açısından güzel örnekleri arasında yer almaktadır.

Fıkralar, yüklendiği görev bakımından gerçek hayatla bağı on sürekli bir hareket kazandırmakta ve insanı ilgilendiren tüm konuları rahatça işlemektedir. Halkın keskin zekâsı ve düşünce sisteminin kavranmasında bir araç olan fıkralar Türkçenin anlatım zenginliklerini ortaya koyan önemli sözlü ürünlerdendir. Bu sebeple hayatın okul ortamına taşınmasını amaçlayan bir beceri dersi olan Türkçe dersinde fıkraların kullanılması toplumun kültürü ve değerlerinin yansıtılmasında da önemli görevler üstlenir.

Fıkralardan sadece ders kitabında kullanılacak okuma metinleri olarak değil aynı zamanda ders kitabındaki temaları destekleyen serbest okuma metinlerine yer verilebilir.

Bu maddeler ve metin oluşturma ölçütleri göz önünde bulundurularak yeniden düzenlenecek bu fıkralar ders kitaplarına yerleştirilmeye hazır metinler haline geleceklerdir.¹⁰⁸ Birinci bölümde yer verilen bu fıkralar, uzman görüşleri alınarak düzeltildikten sonra ilköğretim ve ortaöğretim öğrencileri için çok değerli birer kaynak niteliğine dönüşecektir.

Sonuç

Mevlânâ'nın Mesnevî isimli eseri taranarak tespit edilen 21 fıkra, Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu tarafından, 2006 yılında hazırlanmış olan İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programında belirtilmiş şekliyle "*okuma metinlerinde bulunması gereken 28 maddelik özellikler listesi*" ve metin oluşturma ölçütleri göz önünde bulundurularak tekrar gözden geçirildiğinde ders kitaplarına yerleştirilmeye hazır metinler olacaklardır.¹⁰⁹

Yeni yönetime göre hazırlanan Türkçe ders kitapları daha iyi hazırlanmış kitaplar olarak değerlendirilmekle birlikte bir takım eksiklikler de

¹⁰⁸ Neslihan Karakuş, *a.g.e.*, s. 149.

¹⁰⁹ Gül Durmuşoğlu, "Karşılaştırmalı Metin Dil Bilimi ve Çeviri: Dilbilimin Dünü, Bugünü, Yarını", *1. Dilbilim Sempozyumu*, 1987. Ayrıca bkz. Neslihan Karakuş, *a.g.e.*, s. 149.

göze çarpmaktadır. Bu konuda yapılan araştırmalardan birinde seçilen metinlerin dilbilgisi yönünden eksikliği üzerinde durulurken, diğer bir araştırmada ise ilköğretim 7. sınıf Türkçe Ders Kitabındaki edebî metinler, temel evrensel değerler içermesi bakımından incelenmiştir. Çalışmada, yüzlerce yıllık bir birikime sahip olan Türk Edebiyatı ve bunun yanı sıra dünya edebiyatlarından hemen her konuda çok kaliteli metin örnekleri seçmek yerine kitabı hazırlama aşamasında kolayca kaçıldığı, iyi bir tarama yapılmadığı sonucuna varılmıştır.¹¹⁰

Türk edebiyatının ve kültürünün en güzel örnekleri ile karşılaşması gereken öğrenciler, bu çalışmada yer verilen fıkralardan ders kitapları vasıtasıyla haberdar olmalıdır.

Öneri

Ders kitabında Türk kültür ve medeniyetini tanıtan niteliklere sahip Türk edebiyatının seçkin örneklerinden oluşmalıdır. Ayrıca bu metinler öğrencilerin ilgisini çekecek nitelikte olmanın yanında öğrencinin gelişimsel özelliklerine uygun olmaları da gerekmektedir. Bu sebeplerden ötürü kitaplarda yer alacak metinlerin uzunluklarının dersin on dakikalık sürecini geçmeyecek uzunlukta olmasına özen gösterilmelidir. İngiltere ile Türkiye'deki Türkçe ders kitaplarını inceleyen Topçuoğlu (2011), Türkiye'deki kitaplardaki okuma metinlerinin çok uzun olduğunu, İngiltere'deki kitaplarda ise birkaç paragraflık yazılara yer verildiğini belirtmektedir.¹¹¹ Bu konuda İşeri (2006)'nin yaptığı çalışmada ise ders kitabıyla ilgili olarak en sık yakınılan konulardan birinin metinlerin uzunluklarına ilişkin olduğu ve bu sorundan hem öğretmenlerin hem öğrencilerin yakındığına değinilmektedir. Öğrencilerin metnin okunup etkinliklerin yapılmasına geçildiğinde, metnin iletilerinin unutulduğunu belirttiklerini eklemektedir.¹¹²

Bu ve benzeri görüşler de belirtmek istenilen metinlerin uzunluk hususunu vurgulamaları açısından önemlidir. Bu çalışmada yer verilen fıkralar kısa metinlerdir ve bu açıdan bakıldığında Türkçe ders kitapları için uygun olacak metinlerdir.

Kaynaklar

Akkuş, Metin, "Doğu Kültüründe Nasreddin Hoca Tipinin Benzerleri", *Atatürk Üniversitesi FEF TDEB Nasreddin Hoca Paneli*, s. 57-62, Erzurum (15 Mayıs 2002).

¹¹⁰ Selim Somuncu, *İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Edebî Metinlerin Temel Evrensel Değerleri İçermesi Bakımından İncelenmesi*, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 78, Afyonkarahisar 2008.

¹¹¹ Fulya Topçuoğlu, *Ana Dili Öğretiminde Beceri Alanları*, Kerasus Yayınları, s. 76, İstanbul 2011.

¹¹² Kamil İşeri, "Altıncı Sınıf Türkçe Ders Kitabının İlköğretim Türkçe Programının Amaçlarının Uygunluğunun Değerlendirilmesi", *Dil Dergisi*, S. 136, s. 58-74, (2006).

- Aktaş, Hasan, *Yeni Türk Şiirinde Mevlânâ Okulu ve Misyonu*, Yort Savul Yayınları, Edirne 2002.
- Armağan, Mustafa, *Hilmi Yavuz İle Doğu'ya ve Batı'ya Yolculuk*, Ufuk Kitapları, İstanbul 2003.
- Artun, Erman, *Türk Halk Edebiyatına Giriş*, Bayrak Matbaası, İstanbul 2009.
- Artun, Erman, *Anonim Halk Edebiyatı Nesri*, Bayrak Matbaası, İstanbul 2007.
- Aslan, Enver, *Türk Halk Edebiyatı*, Maya Akademi Yayın-Dağıtım, Ankara 2008.
- Bergson, Henri, *Gülme (Le Rire)*, Çeviren: Mustafa Şekip Tunç, MEB Yayınları, İstanbul 1989.
- Büyük İslâm ve Tasavvûf Önderleri Ansiklopedisi*, Vefa Yayıncılık, İstanbul 1993.
- Can, Şefik, *Mevlânâ Hayatı-Şahsiyeti-Fikirleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2003.
- Çetişli, İsmail, "Edebiyat Eğitiminde Edebi Metnin Yeri ve Anlamı", *Milli Eğitim Dergisi*, 2006; 34 (169), http://dhgm.meb.gov.tr/yayimler/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/169/ismail.pdf
- Çiftçi, Hasan, *Klasik Fars Edebiyatında Hiciv ve Sosyal Eleştiri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.
- Çiftçi, Hasan, *Klâsik İslâm Edebiyatında Hiciv ve Mizah*, Atatürk Üniversitesi, TAED 10, Erzurum 1998.
- Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007.
- Durmuşoğlu, Gül, "Karşılaştırmalı Metin Dil Bilimi ve Çeviri", *Dilbilimin Dünü, Bugünü, Yarını 1. Dilbilim Sempozyumu*, 1987.
- Eker, Gülin Öğüt, "Fıkralar", *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi III*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2003.
- Ekici, Metin, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2004.
- Elçin, Şükrü, *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara 1998.
- Elitaş, Musa, "Tasavvufta Fıkranın Yeri ve Tasavvufi Fıkralar", *3. Uluslararası Türk Medeniyetlerinde Sözlü Kültür Geleneği Sempozyumu Bildirileri*, Egeli Araştırmacı ve Yazarlar Birliği, s. 67, Denizli 2004.
- Göker, Cemil, *Gülme ve Güldüren Sanat Türleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993.
- Görkem, İsmail, "Anadolu-Türk Ağıtlarının Mizahî Karakteri Hakkında Bir Değerlendirme", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 20, s. 154, (2006/1).
- Güleç, İsmail, "İsmail Emre ve Nasreddin Hoca'nın Fıkralarına Farklı Bir Yaklaşım", *Yedi İklim Dergisi*, *Nasreddin Hoca Özel Sayısı*, s. 99-105, (Eylül-Ekim 2001).
- Güzel, Abdurrahman, *Dinî-Tasavvûfi Türk Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2006.
- Güzel, Abdurrahman - Torun, Ali, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2008.

Halıcı, Feyzi, "Mevlevî Şâiri Burhaneddin'in Nasreddin Hoca'nın Fıkralarının Şerhi", *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, s. 235-290, Ankara 1982.

Halıcı, Feyzi, *Şair Burhaneddin'in Nasreddin Hoca'nın Fıkralarını Şerh eden Eseri*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1994.

Hoca, Nasreddin, *Nasreddin Hoca Fıkralarından Seçmeler*, ed. Kerim Çetinoğlu, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2005.

Hocaoğlu, Ömer L., *Anahtari Bendedur*, Ankara 1981.

İşeri, Kamil, "Altıncı Sınıf Türkçe Ders Kitabının İlköğretim Türkçe Programının Amaçlarının Uygunluğunun Değerlendirilmesi", *Dil Dergisi*, Sayı: 136, s. 58-74, (2006).

İçel, Hatice, "Deyimlerin Metaforik Yapısı", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 194, s. 208, İstanbul 2011.

Kanık, Orhan Veli, *Nasrettin Hoca Hikâyeleri*, İstanbul 1970.

Karakuş, İdris, "Çocukta Dil Gelişimi", *Türk Dili Dergisi*, s. 544, Ankara (1997).

Karakuş, Neslihan, *Türkçe Öğretiminde Kaynak Metinlerin Temalara Uygunluğu Yönünden Düzenlenmesi ve Değerlendirilmesi*, (yayınlanmamış doktora tezi), Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, s. 33-34, İstanbul 2010.

Karasar, Niyazi, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2005.

Kavcar, Cavit, *Edebiyat ve Eğitim*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara 1994.

Kavcar, Cavit ve diğerleri, *Türkçe Öğretimi*, Engin Yayınevi, Ankara 2004.

Kılıçlı, Mustafa, *Arap Edebiyatında Şuubiye*, İşaret Yayınları, İstanbul 1992.

Kırmızı, Fatma, Susar Akkaya, Nevin, "Türkçe Öğretimi Programında Yaşanan Sorunlara İlişkin Öğretmen Görüşleri", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 25, s. 42-54, (2009).

Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, *İlköğretim Türkçe Dersi 6, 7, 8. Sınıflar Öğretim Programı*, Milli Eğitim Yayınevi, Ankara 2006.

Neuman, W. Lawrance, *Toplumsal Araştırma Yöntemleri*, Yayın Odası Yayıncılık, İstanbul 2008.

Oğuz, Öcal, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayıncılık, Ankara 2008.

Öngören, Ferit, *Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı ve Hicvi*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 1983.

Öz, Fevzi, *Uygulamalı Türkçe Öğretimi*, Anı Yayıncılık, Ankara 2003.

Özbay, Murat, *Türkçe Öğretimi Kaynakçası*, Öncü Basımevi, Ankara 2008.

Özdemir, Ahmet, *Bütün Yönleriyle Türk Halk Edebiyatı Bilgileri*, Bordo-Siyah Klasik Yayınlar, İstanbul 2007.

Özden, Mehtap, *Kaynak Türkçe Metinler*, Ürün Yayınları, İstanbul 2009.

Sakaoğlu, Saim, *Türk Fıkraları ve Nasreddin Hoca*, Konya 1992.

Sakaoğlu, Saim, *Masal Araştırmaları*, Akçağ Yayınları, İstanbul 1999.

- Schimmel, Annemarie, *İslâm'ın Mistik Boyutları*, trc. Senail Özkan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 1999.
- Schimmel, Annemarie, *Ben Rüzgârım Sen Ateş*, trc. Senail Özkan, Ötüken Yayınları, İstanbul 2007.
- Sever, Sedat, "Çocuk Kitaplarında Bulunması Gereken Yapısal ve Eğitsel Özellikler", *Abece Dergisi*, Sayı: 107, s. 14-15, (1995).
- Somuncu, Selim, *İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Edebî Metinlerin Temel Evrensel Değerleri İçermesi Bakımından İncelenmesi*, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2008.
- Şahin, R., "Fıkraların Edebiyatımızdaki Yeri ve Önemi", *3. Uluslararası Türk Medeniyetlerinde Sözlü Kültür Geleneği Sempozyumu Bildirileri*, Egeli Araştırmacı ve Yazarlar Birliği, s. 193, Denizli (2004).
- Şimşek, Selami, "Mevlânâ'da Mizah ve Nükte", *Tasavvuf Dergisi*, *Mevlânâ Özel Sayısı*, Yıl: 6, Sayı: 14, s. 525-548, Ankara 2005.
- Taşdemir, Mehmet, "Eğitsel Bir Materyal Olarak Çocuk Hikâye ve Romanlarının Nitelik Düzeyi", *Milli Eğitim Dergisi*, 33 (168), s. 7-29, (2005.)
- Temizyürek, Fahri, Balcı, Ahmet, *Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Okulları Türkçe Programları*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2006.
- Topçuoğlu, Fulya, *Ana Dili Öğretiminde Beceri Alanları*, Kerasus Yayınları, İstanbul 2011.
- TDK, *Büyük Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2005.
- Tural, H., "Cuhâ", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, VIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007.
- Tural, Sadık, *Nekre ve Nükte Kavramlarının Kültür İçindeki Yeri ve Fonksiyonları*, *Edebiyat Bilimine Katkılar*, Ecdâd Yayım-Pazarlama, Ankara 1993.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1977.
- Türkmen, Fikret, "Anadolu Mizahında Bazı İran ve Arap Kökenli Mizah Tipleri", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Sayı: 1, s. 1-4, İzmir 1996.
- Yalçın, Alemdar ve Aytaş, Gıyasettin, *Çocuk Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2003.
- Yavuz, Hilmi, *Budalalığın Keşfi*, Can Yayınları, İstanbul 2002.
- Yavuz, Hilmi, "Gülen Düşünce", *Zaman Gazetesi*, s. 14, (28 Kasım 1999).
- Yıldırım, Ali-Şimşek, Hasan, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayınevi, Ankara 1999.
- Yıldırım, Dursun, "Sözel Eleştiri Türü ve Nasreddin Hoca Bildirileri Üzerine Birkaç Söz", *Nasreddin Hoca Sempozyumu Bildirileri*, s. 58, Ankara 1997.
- Yıldırım, Dursun, "Fıkra Türü", *Türk Bitiği: Araştırma/İnceleme Yazıları*, Akçağ Yayınları, Ankara 1998.
- Yıldırım, Dursun, "Sözel Eleştiri Türü ve Nasreddin Hoca Bildirileri Üzerine Birkaç Söz", *Nasreddin Hoca Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 57-59, Ankara 1997.